

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Helena Jacobsson

Gränsdragningen mellan mord och dråp

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Per Ole Träskman

Straffrätt

Höstterminen 2009

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Syfte och frågeställningar	6
1.2 Metod och material	7
1.3 Disposition	8
1.4 Avgränsningar	9
2 STATISTIK AVSEENDE MORD OCH DRÅP	10
3 GRÄNSDRAGNINGEN MELLAN MORD OCH DRÅP	12
3.1 Tillämpliga bestämmelser	12
3.2 Kvalificerande omständigheter	14
3.2.1 Omständigheter som hänför sig till gärningsmannen	14
3.2.2 Omständigheter som hänför sig till offret	16
3.2.3 Omständigheter som hänför sig till brottsituationen och sättet för dödandet	18
3.3 Förmildrande omständigheter	21
3.3.1 Omständigheter som hänför sig till gärningsmannen	21
3.3.2 Omständigheter som hänför sig till offret	25
3.3.3 Omständigheter som hänför sig till brottsituationen och sättet för dödandet	26
4 ANDRA LÄNDER	28
4.1 Finland	28
4.1.1 Lagreglering	28
4.1.2 Rättspraxis	28
4.1.2.1 Mord	28
4.1.2.2 Dråp	29
4.1.2.3 Dråp under förmildrande omständigheter	30
4.2 Norge	30
4.2.1 Lagreglering	30
4.2.2 Rättspraxis	32
4.2.2.1 Kvalificerande omständigheter	32
4.2.2.2 Förmildrande omständigheter	34

4.3	Danmark	34
4.3.1	Lagreglering	34
4.3.2	Rättspraxis	35
4.3.2.1	Kvalificerande omständigheter	35
4.3.2.2	Förmildrande omständigheter	36
4.3.2.3	Dråp i nära relationer	36
5	GRÄNSDRAGNINGENS UTVECKLING	37
5.1	NJA 2007 s. 194	38
5.2	Har gränsen förskjutits?	39
5.2.1	Dödande av en så kallad plågoande	39
5.2.2	Dödande efter provokation/i affekt	40
5.2.2.1	Sexuella närmanden	40
5.2.2.2	Bråk i samband med festligheter	41
5.2.3	Nödvarnsinvändningar	42
5.2.4	Flera gärningsmän	43
5.3	Rättsläget efter NJA 2007 s. 194	43
6	EN FÖRKLARING TILL UTVECKLINGEN	45
7	ANALYS OCH SLUTSATS	48
7.1	Vilka omständigheter påverkar domstolarnas gränsdragning?	49
7.2	Rättsläget i våra grannländer	52
7.3	Har gränsen förskjutits?	54
7.4	Anledningen till en strängare syn på dödligt våld	57
7.5	Slutsats	58
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	60
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	62

Summary

This essay deals with the established boundary between murder and manslaughter (in Swedish *mord* and *dråp*). Intentional deadly violence is in Sweden regulated in two articles; chapter 3 § 1 of BrB regarding murder and chapter 3 § 2 of BrB regarding manslaughter. The articles do not say what circumstances the courts should take into consideration when classifying the deed in question – the only guidance the articles offer the courts is that extenuating circumstances must be to hand for a deed to be classified as manslaughter. Available statistics regarding murder and manslaughter report that the percentage of cases of deadly violence that are classified as murder has increased drastically only the two last decades, whereas the percentage of cases that are classified as manslaughter has fallen. Hence, the purpose of this essay is to elucidate the boundary between murder and manslaughter. This purpose contains not only what circumstances that are taken into consideration by the courts when classifying a deed, but also if the boundary has changed over time.

The legislative history of BrB mentions some circumstances that should be of consideration when classifying the deed. However, indicative judgments – mainly from the Supreme Court – are of utmost importance for the courts' establishment of a boundary. In the end, nevertheless, it is every separate court's judgment in every particular case that determines the classification, since no case is like the other. Especially aggravating circumstances are killing kindred to the suspect and killing while burgling. Other aggravating circumstances that are taken into consideration are planned killing, particularly serious violence and if the victim has been guardless. Especially extenuating circumstances are in particular euthanasia and killing of a tormentor. When the victim for a long time has been tormenting the defendant, the extenuating circumstances often rule out the aggravating circumstances even though the tormentor, moreover the victim, almost always in these cases is kindred to the suspect.

This essay also deals with the legal situation in Sweden's neighboring countries Finland, Norway and Denmark. Despite the geographical vicinity, these four countries handle deadly violence quite differently. While Sweden has two levels of intentional deadly violence, Finland has three and both Norway and Denmark have only one level. The circumstances that are taken into consideration when classifying deadly violence in Sweden are, however, practically the same as the circumstances that are taken into consideration when meting the punishment in our neighboring countries without different levels of deadly violence.

As mentioned above, today an increased percentage of suspects are sentenced to murder in comparison to the corresponding percentage only a decade ago. In order to examine whether the reason for this is a sharpened view of deadly violence this thesis makes a comparison between cases

containing similar circumstances. This comparison shows a change in the view of the courts – most prominent is the fact that the courts in the past used manslaughter as the starting point, whereas the courts nowadays, as the law prescribes, use murder as the starting point. The natural result from the courts' use of two different starting points is that two similar cases can be treated in different ways. However, the different starting points is not the only change in the judgments of the courts. Deadly violence undeniably seems to arouse stronger reactions from the courts today. Recently, in 2007, a Court of Appeal sentenced a woman for murder for killing her husband, who for a long time had been torturing her not only physically but also psychologically. Thus, the suspect was convicted for murder despite the fact that the killing of a tormentor is an extremely extenuating circumstance. Since there are no straight answers as to what circumstances are of the most importance, the courts' judgments regarding the classification of the crime depend on the view of the court in question. The views of the different courts are, of course, different from each other. Hence, the judgments also vary.

There is nothing indicating that the increasing percentage suspects that are convicted for murder depend on rougher violence. More likely, it depends on a sharpened view from the courts regarding serious violence. This view can be connected to a sharpened view towards serious violence in society at large. A sharpened view as such can relate to many different causes. One of the factors that contribute to a changed view is the reports from media. Violence, especially deadly violence, often creates main headlines and the reports make people believe that the violence happens to a larger extent than it used to. Through reports from the media, in particular local media, a fear is created amongst the people. This fear is followed by a sharpened view of violence once it happens. Another cause for the changing view is that the citizens of welfare states can control and protect themselves from practically everything except the risk of being exposed to violence. This makes the fear of violence even more tangible. As people's fear increases, the state acts more and more in favor of a "preventionalistic" view. For the public, this could give the impression that the violence has become more severe at the same time as the crimes have increased.

Relatively recently, through NJA 2007 s. 194, the Supreme Court commented that the life sentence should be spared for the most serious cases. By doing so, the court has shown repudiation towards the more and more sharp judgments. Admittedly, the court's comment did not concern the classification of the crime, but it is still possible that it can affect the attitudes of the courts at large. Thus, it is possible that the future judgments of courts regarding the establishment of a boundary between murder and manslaughter will be milder. This, however, remains to be seen.

Sammanfattning

Denna uppsats berör gränsdragningen mellan mord och dråp. I Sverige regleras uppsåtligt dödligt våld av två lagbestämmelser; 3 kap. 1 § BrB avseende mord och 3 kap. 2 § BrB avseende dråp.¹ Det följer dock inte av lagtexten vilka omständigheter som ska beaktas vid gränsdragningen, utan den enda vägledningen domstolarna får av lagen är att brottet ska rubriceras som dråp när det föreligger förmildrande omständigheter. Av den statistik som finns gällande gränsdragningen mellan mord och dråp följer att andelen fall av dödligt våld som rubriceras som mord har ökat drastiskt, medan andelen fall som rubriceras som dråp istället har sjunkit. Syftet med denna uppsats är följaktligen att belysa gränsdragningen mellan mord och dråp. I detta syfte ingår inte bara vilka omständigheter som beaktas vid rubriceringen, utan även om gränsen har flyttats med tiden.

Av BrB:s förarbeten följer vissa omständigheter som bör tillmätas betydelse i samband med rubriceringen. Av avgörande vikt för domstolarnas gränsdragning är dock vägledande avgöranden från i huvudsak Högsta domstolen. I slutändan blir det emellertid en bedömning för den enskilda domstolen i varje särskilt fall, då inget fall är något annat likt. Som särskilt kvalificerande omständigheter kan nämnas dödande av en närstående och dödande i samband med inbrott. Andra kvalificerande omständigheter som tillmäts betydelse är planerat dödande, om misshandeln varit särskilt grov samt om offret befunnit sig i en skyddslös situation. Särskilt förmildrande omständigheter föreligger vid aktiv dödshjälp, som brukar refereras till som barmhärtighetsdödande, och dödande av en plågoande. I de fall en plågoande dödats tar ofta de förmildrande omständigheterna över trots det faktum att plågoanden praktiskt taget alltid är en till gärningsmannen närstående person.

Denna uppsats behandlar även rättsläget i våra grannländer Finland, Norge och Danmark. Trots den geografiska närheten behandlar vi nämligen uppsåtligt dödligt våld på skilda sätt. Medan vi i Sverige har två nivåer av uppsåtligt dödligt våld har Finland tre och både Norge och Danmark endast en nivå. De omständigheter som i Sverige tas i beaktande i samband med gränsdragningen är dock i praktiken desamma som tas i beaktande i samband med straffmätningen i våra grannländer som inte tillämpar olika nivåer.

För att utreda om anledningen till den större andelen brott rubricerade som mord är en skärpt syn på dödligt våld görs en jämförelse mellan rättsfall med likartade omständigheter. Av denna jämförelse kan utläsas ett förändrat synsätt hos domstolarna – mest framträdande är att domstolarna förr ofta hade dråp som utgångspunkt, medan domstolarna idag istället, precis som lagen föreskriver, utgår från mord. Med två helt olika utgångspunkter följer naturligen att två liknande fall behandlas på olika sätt. Det är dock inte

¹ Denna uppsats behandlar inte barndråp, som regleras i 3 kap. 3 § BrB.

enbart utgångspunkterna som skiljer sig åt, utan domstolarna verkar onekligen reagera starkare på dödligt våld idag än vad de gjorde förr. Nyligen, år 2007, dömde till exempel Hovrätten för Västra Sverige en kvinna för mord sedan hon dödat sin man, som länge plågat henne både fysiskt och psykiskt. Brottet rubricerades som mord trots att just dödande av en plågoande är en uttalat förmildrande omständighet. Då domstolarna med tanke på det rättsläge som råder gör en bedömning i varje enskilt fall beror gränsdragningen till stor del på det synsätt som råder vid just den dömande domstolen. Bedömningarna skiftar därför, beroende på synsättet hos den aktuella domstolen.

Domstolarnas strängare syn på dödligt våld kan sammankopplas med en strängare syn på allvarligt våld i samhället överlag. Denna strängare syn på allvarligt våld kan hänföras till flera olika anledningar. En anledning kan vara medias rapportering av våldet. I synnerhet dödligt våld leder till stora rubriker och rapporteringarna kan få medborgarna att tro att våldet sker i högre grad än vad det gjorde förr. Genom framför allt lokala medier uppstår en rädsla bland befolkningen som leder till en strängare syn på våldet när det väl sker. En annan anledning är att vi i dagens välfärdssamhälle i praktiken kan kontrollera och skydda oss från allt förutom risken att utsättas för våld. Detta gör även rädslan för att detta ska ske ännu större. Samtidigt som vår rädsla ökar betar sig staten på ett allt mer ”preventionalistiskt” sätt. Detta kan för allmänheten ge ett intryck av att våldet har ökat.

Högsta domstolen har relativt nyligen, i NJA 2007 s. 194, uttalat att livstidsstraffet ska förbehållas de allra mest allvarliga fallen. Därmed har man tagit avstånd från de allt strängare domsluten. Uttalandet gällde visserligen inte brottsrubriceringen, men det är ändå möjligt att det påverkar domstolarnas inställning överlag. Möjligen kommer alltså domstolarnas bedömningar även vad gäller gränsdragningen mellan mord och dråp att bli lindrigare i framtiden. Detta återstår dock att se.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Kommittédirektiv
HD	Här: Korkein oikeus, Finlands Högsta domstol
FRIO	Förtroenderådets Riksorganisation
HR	Høyesterett, Norges Högsta domstol
LA	Agder lagmannsrett, den andra nivån i det norska domstolssystemet för civil- och straffmål
LB	Borgarting lagmannsrett
LE	Eidsivating lagmannsrett
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. 1
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avd. 2
NOU	Norges offentlige utredninger
NTU	Nationella trygghetsundersökningen
Ot. prp.	Odelstingsproposisjon, norsk proposition till Stortinget
Prop.	Regeringens proposition
RAR	Rationell anmälningsrutin
RH	Rättsfall från hovrätterna
SL	Strafflagen den 16 februari 1864
SOU	Statens offentliga utredningar
UfR	Ugeskrift for Retsvæsen, Danmark

1 Inledning

”Ökningen av antalet domar för mord [...] kan knappast förklaras med att brottsligheten skulle ha blivit grövre eller mer svårartad. En ökning av de allvarligaste fallen av dödligt våld borde erfarenhetsmässigt ha åtföljts av en åtminstone lika stor ökning av de mindre allvarliga fallen. Så är emellertid inte fallet, då det dödliga våldet totalt sett minskat. En mer sannolik förklaring är därför att praxis i domstolarna fram till Högsta domstolens dom den 30 mars 2007² generellt har utvecklats mot en allt strängare syn på dödligt våld.”³

Det finns i brottsbalken (BrB) två bestämmelser som reglerar uppsåtligt dödligt våld – 3 kap. 1 § för mord och 3 kap. 2 § för dråp.⁴ Mord anses vara normalgraden, medan det för att brottet ska rubriceras som dråp krävs att det med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter framstår som mindre grovt.⁵ I BrB:s föregångare, strafflagen (SL), rubricerades ett uppsåtligt dödande som mord om det skett med berätt mod och som dråp om det skett i hastigt mod.⁶ Genom brottsbalkens införande blev, och är än idag, istället samtliga omständigheter vid brottet av relevans för gränsdragningen.⁷ Genom att i förarbetena endast ange ett fåtal exempel på omständigheter som kan påverka rubriceringen, har frågan om gränsdragningen till stor del överlämnats till rättspraxis.

Andelen uppsåtligt dödligt våld som rubriceras som mord har ökat avsevärt under senare år.⁸ Antalet personer som dömts för mord har ökat från i genomsnitt 35 årligen under 1990-talet till i genomsnitt 45 årligen under 2000-talet.⁹ Motsvarande siffror för personer som dömts för dråp har minskat från omkring 20 per år under 1990-talet till omkring 13 per år under 2000-talet. Frågan är vad denna ökning respektive minskning beror på. Är det möjligen så att domstolarna har utvecklat en mer restriktiv syn på uppsåtligt dödligt våld?

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att utreda hur gränsdragningen mellan mord och dråp ser ut idag. I detta syfte ingår dels att utreda vilka omständigheter som påverkar domstolarnas bedömning och dels att undersöka huruvida gränsen,

² NJA 2007 s. 194.

³ SOU 2007:90, s. 125.

⁴ Jag bortser här från bestämmelsen om barnadråp.

⁵ Holmqvist et. al., s. 3:17 & 3:20.

⁶ Prop. 1962:10 del B, s. 72.

⁷ NJA II 1962, s. 93.

⁸ Se SOU 2007:90, s. 124.

⁹ Ibid., s. 118 f.

med redovisad statistik i åtanke, har förskjutits under senare år. För att utreda detta syfte ställs följande frågeställningar:

- Hur ser statistiken ut gällande mord och dråp?
- Vilka omständigheter tillmäts betydelse i samband med gränsdragningen?
- Hur ser rättsläget ut i våra grannländer Finland, Norge och Danmark?
- Har gränsen mellan mord och dråp flyttats?
- Är domstolarnas acceptans för dödligt våld lägre idag och vad kan detta, i sådana fall, bero på?

1.2 Metod och material

Den metod som tillämpats är företrädevis traditionell rättsdogmatisk metod. Detta innebär att de traditionella rättskällorna – lag, förarbeten, rättspraxis och doktrin – har undersökts för att utreda syftet. För den första frågeställningen har dock en kvantitativ analys skett av statistiskt material i form av den statistik som framarbetats av Brå.

Den andra frågeställningen, som behandlas i kap. 3, har besvarats med hjälp av traditionell rättsdogmatisk metod. Framför allt har en kvalitativ textanalys gjorts av de många rättsfall som berör gränsdragningen mellan mord och dråp. Textanalysen är kvalitativ då inte bara resultatet av domskälen har analyserats utan, framför allt, det resonemang som lett fram till valet av rubricering. Det är själva omständigheterna bakom beslutet som står i fokus. De förarbeten och den doktrin som behandlar området har även tillämpats. Kapitlets avsnittsindelning är baserat på Per Ole Träskmans artikel i JT nr 2 1995/96.

Den tredje frågeställningen behandlar andra länders rättsläge vad gäller rubriceringsfrågan. Här har en komparativ metod tillämpats, då en jämförelse mellan de olika ländernas rättssystem görs. Finlands lagar samt rättsfall kan finnas på Finlex. Ett problem med rättsfallen är dock att endast sammanfattningar av rättsfallen översätts till svenska. Samtliga rättsfall har därför inte kunnat analyseras, då anledningen till domstolens val av rubricering inte alltid redovisas. Förarbetena till strafflagen har inte heller kunnat studeras, då äldre finska propositioner endast finns på finska. Norges rättsläge har dock varit betydligt lättare att undersöka – framför allt på grund av att det inte finns någon språkbarriär. På norska regeringens hemsida har samtliga relevanta förarbeten kunnat studeras, vilket naturligtvis varit till stor hjälp då förändringar av den norska strafflagen har skett och kommer att ske inom en snar framtid. På Lovdata och den norska Högsta domstolens hemsida har det funnits god tillgång till rättsfall, med den restriktionen att endast rättsfall från 2000-talet funnits tillgängliga. Då någon jämförelse av utvecklingen inte ägt rum har detta inte påverkat analysen av det norska rättsläget. Slutligen har danska rättskällor undersökts. Tillgängligheten av

förarbeten och rättsfall i elektroniskt format har emellertid varit liten vad gäller Danmark. Danska rättsfall har därför hämtats från danska Karnov för att sedan studeras i den tryckta versionen av UfR. Detta gjorde naturligtvis sökmöjligheterna något begränsade, men troligen är det precis som i Sverige de vägledande avgörandena som nämns i Karnov och något avgörande rättsfall bör därför inte ha förbisetts.

De rättsfall som analyserats för att försöka besvara den fjärde frågeställningen, det vill säga om gränsen mellan mord och dråp har flyttats, har valts ut på grund av att de innehållit likartade omständigheter. Inga fall är varandra helt lika och det är därför mycket svårt att göra en sådan jämförelse helt tillförlitlig. Rättsfallen har analyserats med hjälp av kvalitativ textanalys – hela rättsfallen har grundligt undersökts för att finna likheter och skillnader samt för att kunna avläsa hela domstolarnas bedömningar och åsikter. Det görs inga försök att generalisera resultaten av denna jämförelse, utan resultaten härstammar från just de rättsfall som analyserats och det finns därför en möjlighet att resultatet skulle bli annorlunda vid en analys av andra rättsfall. Poängteras bör även att tolkningen av rättsfallen är författarens egen och att denna därför skulle kunna te sig på ett annat sätt för en annan granskare.

Den sista frågeställningen, som berör frågan om varför gränsen har flyttats, har utretts genom att studera doktrin – juridisk och kriminologisk sådan. Det rör sig framför allt om artiklar som blivit analyserade med hjälp av kvalitativ textanalys för att kunna utreda författarnas åsikter.

1.3 Disposition

Inledningsvis presenteras i kap. 2, för att ge bakomliggande information, statistiken gällande brott som rubriceras som mord eller dråp. I detta kapitel behandlas även den förändring som skett vad gäller andelen dödligt våld som rubriceras som mord respektive dråp. Här presenteras alltså den grundläggande anledningen till syftet bakom denna uppsats – det vill säga att en allt större andel fall av uppsåtligt dödligt våld rubriceras som mord.

Kap. 3 skulle kunna beskrivas som uppsatsens huvudkapitel. I detta kapitel presenteras nämligen de omständigheter som domstolarna tar i beaktande i samband med gränsdragningen mellan mord och dråp. Inledningsvis redogörs för tillämpliga lagbestämmelser och grundläggande information vad gäller rubriceringsfrågan. Vid presentationen av omständigheter tas kvalificerande och förmildrande omständigheter upp för sig. Båda kategorier är indelade i subkategorier; omständigheter som hänför sig till gärningsmannen, omständigheter som hänför sig till offret samt omständigheter som hänför sig till brottsituationen och sättet för dödandet. Denna indelning har hämtats från Träskmans artikel i JT nr 2 1995/96.

I kap. 4 görs en jämförelse med våra grannländer Finland, Norge och Danmark. Detta för att kunna analysera hur dessa länder behandlar

uppsåtligt dödligt våld samt vilka omständigheter som tillmäts betydelse vid gränsdragningen respektive straffmätningen i ländernas domstolar.

För att undersöka om en eventuell förändring har skett i de svenska domstolarnas synsätt redogörs i kap. 5 för rättsfall med likartade omständigheter. En jämförelse av dessa rättsfall presenteras dock senare, närmare bestämt i analysen i kap. 7. Ett försök till att ge en förklaring till ett strängare synsätt på dödligt våld hos de svenska domstolarna görs i det följande kap. 6. Är det så att synen på dödligt våld har blivit strängare i dagens samhälle och att detta påverkar domstolarnas bedömningar? Här presenteras de faktorer som skulle kunna ligga bakom en sådan syn.

Slutligen analyseras i kap. 7 det som framkommit av uppsatsens utredning. I detta kapitel ges ett svar till det syfte och de frågeställningar som presenterats i kap. 1. Uppsatsen avslutas med en sammanfattande slutsats.

1.4 Avgränsningar

Denna uppsats behandlar endast brotten mord och dråp. Uppsatsen behandlar därmed inte brottet barnadråp, som regleras i 3 kap. 3 § BrB. Brottet vållande till annans död benämns enbart kort under statistikavsnittet. Av naturliga skäl har inte samtliga rättsfall rörande mord och dråp kunnat behandlas i uppsatsen. Urvalet har skett utifrån rättsfallens relevans för uppsatsämnet.

En jämförelse har gjorts med rättsläget i Finland, Norge och Danmark. Anledningen till att just dessa länder har valts ut är att deras rättssystem till stor del liknar Sveriges och att det faktum att de olika länderna behandlar frågan om uppsåtligt dödligt våld på så pass olika sätt därför är särskilt intressant. Vidare underlättas naturligtvis en jämförelse med just de nordiska länderna av de likartade språken. Anledningen till att rättsläget på Island inte undersökts är just språkbarriären. Vad gäller finska rättsfall har, som redan nämnts, språkbarriären inneburit att samtliga rättsfall inte har kunnat analyseras. Detsamma gäller äldre finska propositioner, som endast finns på finska. En avgränsning vad gäller de norska rättsfallen har även gjorts på det sättet att endast rättsfall från 2000-talet har funnits tillgängliga. Sökmöjligheterna avseende danska rättskällor var även begränsade, varför de rättsfall som presenteras hämtats från danska Karnov.

Samtliga existerande rättsfall har naturligtvis inte kunnat jämföras för att undersöka om gränsen har förskjutits. De rättsfall som redovisas under kap. 5 har valts ut på grund av att de innehåller likartade omständigheter. Vidare har någon jämförelse mellan rättsfall från tiden innan NJA 2007 s. 194 och rättsfall från tiden efter denna dom inte, med tanke på den korta tidsfristen, kunnat genomföras.

2 Statistik avseende mord och dråp

Enligt Brå har det de senaste 30 åren årligen inträffat i genomsnitt 100 fall av dödligt våld i form av mord, dråp och misshandel med dödlig utgång. Av statistiken följer att antalet anmälningar av dödligt våld ökat från i genomsnitt 135 anmälda fall per år under perioden 1975-1990 till i genomsnitt 212 anmälda fall per år under perioden 2000-2007. Vad gäller anmälningsstatistiken blir antalet fall av dödligt våld ofta överskattat, då det många gånger visar sig att det i själva verket inte rör sig om dödligt våld utan istället om till exempel en olycka eller ett självmord. Det ökade antalet anmälda fall av dödligt våld beror enligt Brå troligen till stor del på att polisen införde ett nytt anmälningssystem (RAR) i början av 1990-talet.¹⁰ Att antalet anmälningar är missvisande framgår även av en undersökning som företogs år 2000. Det visade sig att runt 43 % av de anmälda brotten i själva verket bestod av andra händelser än fullbordat dödligt våld. Antalet fall av dödligt våld ansågs istället med fördel kunna jämföras med dödsorsaksstatistiken. Även om antalet anmälningar har ökat har konstaterats att endast 98 av de 223 anmälda fallen av påstått dödligt våld år 2002 faktiskt var fall av dödligt våld. Att antalet anmälningar statistiskt sett har ökat innebär alltså inte att det dödliga våldet rent faktiskt har ökat. Det dödliga våldet har tvärtom, som ovan nämnts, skett i en relativt konstant omfattning sedan mitten av 1970-talet.¹¹

En klar majoritet av de gärningsmän som döms för uppsåtligt dödligt våld döms idag för mord. Så har dock inte rättsläget alltid varit. Under perioden 1990-1995 dömdes mindre än hälften, 44 %, av de för dödligt våld lagförda gärningsmännen för mord, medan motsvarande andel under perioderna 1999-2001 och 2002-2006 var 64 %. Andelen gärningsmän som lagfördes för dråp var 25 % under perioden 1990-1995, 18 % under perioden 1999-2001 samt under perioden 2002-2006 19 %.¹² Andelen mord ökar inte bara i förhållande till andelen dråp, utan även i förhållande till andelen vållande till annans död, som alltså också har minskat. Brå uppger i samband med presentationen av denna statistik att ingenting tyder på att våldet i samband med brotten har blivit grövre – våldsmetoderna uppges till exempel inte märkvärdigt ha förändrats. Med anledning av dessa uppgifter gör Brå tolkningen att utvecklingen mot att en allt större andel gärningsmän döms för mord beror på att domstolarna har utvecklat en allt strängare syn på dödligt våld. Nämnas kan här att statistiken från Brå även uppvisar en större benägenhet hos domstolarna att döma gärningsmän till livstids fängelse.¹³

¹⁰ Brå-rapport 2008:23, s. 57 f.

¹¹ Brå-rapport 2003/4, s. 7 f.

¹² Övriga gärningsmän dömdes för vållande till annans död.

¹³ Brå-rapport 2008:23, s. 78 f.

Andelen uppklarade fall av dödligt våld har de senaste åren legat på runt 79 %.¹⁴ Åren 1990-2006 dömdes årligen i genomsnitt 41 personer för mord och 16 personer för dråp. Antalet domar avseende mord har ökat från omkring 35 per år i början av 1990-talet till omkring 45 per år under 2000-talet. Antalet domar för dråp har å andra sidan minskat från omkring 20 per år i början av 1990-talet till omkring 13 per år under 2000-talet. Förändringen i brottsrubriceringen är anmärkningsvärd framför allt efter 2002. Intressant att nämna är att även antalet domar avseende vållande till annans död har minskat – från omkring 25 per år i början av 1990-talet till så få som omkring tio per år under 2000-talet. Antalet domar för mord har alltså ökat avsevärt inte bara i förhållande till antalet domar för dråp, utan även i förhållande till antalet domar för vållande till annans död.¹⁵

¹⁴ Ibid., s. 77 f.

¹⁵ SOU 2007:90, s. 118 f. Hädanefter kommer endast behandlas brottsrubriceringarna mord och dråp.

3 Gränsdragningen mellan mord och dråp

3.1 Tillämpliga bestämmelser

I 3 kap. 1 § BrB stadgas att den som berövar annan livet ska dömas för *mord*. Detta är normalgraden för uppsåtligt dödande. Är brottet dock med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest att anses som mindre grovt, ska gärningsmannen istället dömas för *dråp* enligt 3 kap. 2 § BrB.¹⁶ I SL, som gällde innan BrB trädde i kraft 1962, skildes istället mellan dödande med berätt mod och dödande av hastigt mod.¹⁷ Hade dödandet skett med berätt mod dömdes gärningsmannen för mord i enlighet med 14 kap. 1 § SL, medan han eller hon dömdes för dråp enligt 14 kap. 3 § SL om dödandet istället ansågs ha skett i hastigt mod.¹⁸ Att dödandet skett med berätt mod innebar att gärningen varit överlagd eller att gärningsmannen åtminstone haft tid till överläggning innan brottet skett.¹⁹ Enligt SL skulle ett dödande som skett trots att gärningsmannen endast haft uppsåt till misshandel ändå rubriceras som dråp.²⁰ Vid brottsbalkens införande förändrades gränsdragningen till viss del. Idag är alltså rubriceringen inte längre beroende av frågan om huruvida gärningen begåtts med berätt mod eller ej, utan avgörs istället med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet.²¹ För att en gärning ska kunna falla in under någon av de aktuella bestämmelserna krävs att gärningsmannen åtminstone haft likgiltighetsuppsåt till effekten av våldet.²²

Som skäl till införandet av förändringen av gränsdragningen anförde Straffrättskommittén att samtliga fall av överlagt dödande knappast kan räknas till de grävsta fallen, medan vissa fall av dödande i hastigt mod bör betraktas som särskilt grova. Som exempel på överlagt dödande med förmildrande drag gavs det fall att en man på grund av svåra förhållanden tar livet av sin hustru men misslyckas med sitt självmordsförsök, eller fall då någon som under en längre tid utsatts för svårartad fysisk eller psykisk misshandel tar livet av sin så kallade plågoande. Straffrättskommittén anförde därutöver att till exempel dödande av ett vittne i samband med genomförandet av ett annat brott bör betraktas som särskilt grovt, även om dödandet skett i hastigt mod. Man föreslog att dråp skulle vara huvudbrottet medan mord skulle vara benämningen på grovt dråp.²³ Detta ändrade dock departementschefen på, då denne ansåg uppsåtligt dödande vara ett så pass

¹⁶ Holmqvist et. al., s. 3:20.

¹⁷ Av hastigt mod kallas hädanefter för i hastigt mod, som är det uttryck som används idag.

¹⁸ Prop. 1962:10, del B III, s. 72.

¹⁹ Holmqvist et. al., s. 3:17

²⁰ Prop. 1962:10, del B III, s. 72.

²¹ Se NJA II 1962, s. 93 ff.

²² Asp et. al., s. 321 ff.

²³ NJA II 1962, s. 93 ff.

allvarligt brott i sig att den grövre graden bör tillämpas som huvudstadgande. Dråp skulle istället anses föreligga om brottet bedömdes som mindre grovt. Vilka omständigheter som skulle kunna anses föranleda att brottet betecknas som dråp ansåg departementschefen inte lämpligt att ange, utan detta skulle fortsättningsvis bero på omständigheterna i varje enskilt fall. I bestämmelsen angavs dock att det bland annat är de omständigheter som föranlett gärningen som kan leda till en lindrigare bedömning.²⁴ Denna konstruktion finns kvar än idag.

Problemet med en sådan konstruktion är dock att domstolarna får relativt stor frihet vid rubriceringen. Detta leder i sin tur till en skönsmässig rättstillämpning. Det är då av ännu större vikt än annars att domstolen redovisar vilka omständigheter som haft betydelse för gränsdragningen. Inte minst är en sådan redovisning av vikt på grund av att det ofta vid gradindelade brott sker en preliminär bedömning av det konkreta straffvärdet redan vid gradindelningen. Då de omständigheter som avgör rubriceringsfrågan ofta även kan tillämpas i samband med straffmätningen kan de omständigheter som inte tillmätts betydelse i samband med rubriceringen således istället påverka det senare ledet. Även om en viss omständighet faktiskt har tillmätts betydelse i samband med gränsdragningen kan domstolen i vissa fall dessutom anse att omständigheten ändå inte beaktats i tillräcklig mån. Denna omständighet kan i dessa fall beaktas ytterligare vid straffmätningen.²⁵ På detta sätt resonerade till exempel Mora tingsrätt i RH 2008:34. Då det i det målet rörde sig om ett särskilt bestialiskt och besinningslöst mord ansåg tingsrätten inte de försvårande omständigheterna ha blivit beaktade i tillräcklig mån endast vid rubriceringen. Man tog därför hänsyn till dem även vid straffmätningen.

Straffskalan för mord har förändrats genom prop. 2008/09:118. Regeringen poängterar dock i propositionen att förändringen av straffskalan inte på något sätt ska beröra rubriceringsfrågan, som ju alltså ska avgöras innan straffmätningen påbörjas. De omständigheter som är av relevans i samband med gränsdragningen kan dock, som ovan nämnts, vara relevanta även i samband med straffmätningen. Enligt regeringen får det bedömas från fall till fall i vilken omfattning en sådan omständighet ska tillmätas betydelse även vid straffmätningen.²⁶

Poängteras bör slutligen att de försvårande omständigheterna enligt Högsta domstolen måste framkomma under huvudförhandlingen.²⁷ Det är som vanligt åklagaren som måste kunna styrka omständigheterna i varje enskilt fall. Råder ovisshet vad gäller dessa måste domstolen tillämpa det alternativ som framstår som mest lindrigt för den tilltalade. Se till exempel NJA 1987 s. 33, i vilket Högsta domstolen dömde den tilltalade för dråp då inget motsade förekomsten av vissa förmildrande omständigheter. Att den åtalade

²⁴ Prop. 1962:10, del B III, s. 74.

²⁵ Sitte Durling, s. 296 ff.

²⁶ Prop. 2008/09:118, s. 42.

²⁷ Se NJA 2003 s. 486.

gärningen bedöms vara mindre allvarlig i gärningsmannens hemland påverkar inte gränsdragningen på något sätt.²⁸

I förarbetena till BrB anfördes exempel på omständigheter som ska tillmätas betydelse i samband med gränsdragningen. Genom åren har även vägledande praxis utarbetats genom Högsta domstolens domar. Det finns dock, som nämnts ovan, ingen uttömmande uppräknning. Vilken rubricering brottet får beror därför på omständigheterna i det enskilda fallet. Resterande del av detta avsnitt presenterar, med hjälp av illustrerande rättsfall, de omständigheter som kan betraktas som förmildrande eller kvalificerande vid gränsdragningen mellan mord och dråp. Omständigheterna presenteras utifrån tre grupper; omständigheter som kan hänföras till gärningsmannen, omständigheter som hänför sig till offret samt omständigheter som berör brottsituationen och sättet för dödandet. I redovisningen presenteras även de exempel som Straffrättskommitténs förslag innehöll. Dessa bör nämligen kunna tillmätas betydelse även om departementschefen ändrade kommitténs förslag.²⁹

3.2 Kvalificerande omständigheter

Straffrättskommittén anförde att den avgörande faktorn för att brottet ska rubriceras som mord främst skulle vara om gärningen kunde anses vara av särskilt farlig art. Med tanke på svårigheten för en tilltalad att bevisa att en gärning inte varit av särskilt farlig art togs dock denna omständighet aldrig med i bestämmelsen.³⁰ De omständigheter som presenteras nedan hänför sig till förarbeten, rättspraxis och i viss mån till doktrin.

3.2.1 Omständigheter som hänför sig till gärningsmannen

För att kunna döma en gärningsman för mord eller dråp krävs att denne har haft uppsåt till dödandet. I samband med gränsdragningen bör fall av *direkt uppsåt* ses som svårare fall av dödande än de fall då gärningsmannen endast haft likgiltighetsuppsåt till effekten av sitt handlande.³¹

Att gärningsmannen planerat dödandet ledde enligt SL till att dödandet skulle rubriceras som mord.³² Idag bedöms dödande med *berått mod*, det vill säga ett överlagt dödande, ofta som mord – dock med vissa undantag. Som nämnts ovan anförde Straffrättskommittén till exempel att även ett planerat dödande kan rubriceras som dråp när gärningsmannen tar livet av en person som under lång tid utsatt denne för svårartad fysisk eller psykisk

²⁸ RH 1990:125.

²⁹ Holmqvist et. al., s. 3:20.

³⁰ NJA II 1962, s. 93 f.

³¹ Träskman (1995/96), s. 439.

³² NJA II 1962, s. 93.

misshandel. En planerad gärning ses dock av domstolarna som mycket försvårande och leder därför ofta till att gärningen rubriceras som mord.³³ Ofta är det emellertid svårt att bevisa att gärningen varit planerad. Åklagaren måste, som tidigare nämnts, bevisa detta. När det inte kan anses bevisat utgår domstolen istället från att dödandet skett i hastigt mod.³⁴ Göta hovrätt har i mål B 1502-05 uttalat att ett effektivt och metodiskt handlande efter dådet inte nödvändigtvis innebär att det varit planerat.

Särskilt *samhällsfarligt* dödande anges i förarbetena till BrB som försvårande.³⁵ Ett exempel på detta är att dödandet ingår i en plan för att *förverkliga ett annat brott* eller att dödandet sker för att *främja ett annat brott* – till exempel i samband med ett rån. De fall i vilka dödandet har skett vid ett rån har regelmässigt av domstolarna bedömts som mord.³⁶ I NJA 1999 s. 531 hade offret väckts av gärningsmannens inbrott. När gärningsmannen överrumplades av offret dödade han denne med en kniv. Vad gäller rubriceringen gjorde Högsta domstolen ingen annan bedömning än den Hovrätten över Skåne och Blekinge gjort. Hovrätten poängterade att dödandet skett i samband med gärningsmannens flykt från inbrottet. Man uttalade att kraftigt våld präglat av hänsynslöshet hade riktats mot offret, som befunnit sig i ett utsatt läge och därför inte kunnat värja sig mot våldet. Gärningen bedömdes därför som mord. Även i RH 1986:12 föregicks dådet av ett inbrott i offrets bostad. Gärningsmannen blev ertappad av det kvinnliga offret och slog, efter att hon gjort motstånd, henne till döds med det gevär han tagit med sig. Hovrätten för Västra Sverige kunde inte slå fast vilka avsikter gärningsmannen haft då han påbörjade misshandeln. Ett stort antal slag träffade dock offret när hon helt försvarslös låg på golvet. Skadorna hade dessutom visat sig vara mycket svåra. Hovrätten ansåg inga förmildrande omständigheter föreligga och dömde därför gärningsmannen för mord. Då gärningsmannen uppvisat en sådan grymhet i samband med gärningen – särskilt med tanke på att dödandet skett i samband med ett inbrott i offrets hem – bestämdes för övrigt påföljden till livstids fängelse. Liknande scenario hade utspelat sig i RH 2004:71. När två personer försökte stjäla en bil gjorde offret motstånd genom att vägra lämna ut sina bilnycklar. I den kamp som uppstod mellan offret och en av inbrottstjuvarna om nycklarna gick ett skott av på det gevär gärningsmannen höll i. Då gärningsmannen ansågs ha uppträtt brutalt och hänsynslöst genom att i offrets bostad försöka avtvinga offret nycklarna till dennes bil rubricerades brottet som mord.

Övriga kvalificerande omständigheter som kan hänföras till gärningsmannen är ett dödande som sker som *hämnd* – framförallt om gärningen riktar sig mot en tjänsteman som hämnd för en tjänsteåtgärd –, när gärningen skett på utlopp av gärningsmannens *lust att döda* samt när dödandet skett för att

³³ SOU 2008:85, s. 284. Se t.ex. NJA 1995 s. 48 och Svea hovrätts dom i mål B 8874-09.

³⁴ Se till exempel Hovrätten för Västra Sveriges resonemang i NJA 2000 s. 521 och Göta hovrätts dom i mål B 3018-06.

³⁵ NJA II 1962, s. 94.

³⁶ SOU 2007:90, s. 56.

skrämma även andra än offret, med avsikt att sprida fruktan och ångest.³⁷ Vad gäller våld gentemot tjänstemän kan här nämnas Svea hovrätts dom i mål B 10-08, där en mans skjutande mot två poliser vilket lett till att en av dem avled. Polismännen var kallade till gärningsmannen för att hämta in honom för en undersökning, då han hotat en överläkare som tidigare riskbedömt honom. Gärningsmannen påstod sig ha känt sig hotad när poliserna kommit till hans trappuppgång för att göra ett gripande och av den rättspsykiatriska undersökningen framgick att han vid gärningstillfället lidit av en psykisk störning, som dock inte bedömdes som allvarlig. Svea hovrätt ansåg dock inga förmildrande omständigheter föreligga. Gärningsmannen dömdes till livstid för mordet och för försök till mord på den andre närvarande polismannen.

3.2.2 Omständigheter som hänför sig till offret

Dödande av en till gärningsmannen *nära anhörig* angavs redan i förarbetena till BrB som synnerligen försvårande.³⁸ Det kan dock även i dessa fall föreligga förmildrande omständigheter – ett exempel är när en nära anhörig har agerat plågoande gentemot gärningsmannen under en längre tid. Majoriteten av det dödliga våldet som sker mellan en man och en kvinna i Sverige riktar sig mot en nära anhörig och samtliga dessa fall bedöms alltså inte som mord.³⁹ Högsta domstolen har dock regelmässigt bedömt dödande av ett kvinnligt offer som varit nära anhörig till gärningsmannen som mord.⁴⁰ Detsamma är emellertid inte fallet när offret istället är en man och gärningsmannen en kvinna. I Göta hovrätts dom i mål B 748-06 dömdes en kvinna till exempel för dråp efter att ha tagit livet av sin sambo. Detta då så pass många förmildrande omständigheter förelåg att det faktum att gärningen riktats mot en närstående inte kunde anses överväga. Hovrätten över Skåne och Blekinge uttalade i RH 2003:64 att det vid uppsåtligt dödande av närstående enligt Högsta domstolens praxis i stort sett saknas utrymme att bedöma brottet som dråp. I detta fall påstod gärningsmannen, som skjutit sin hustru till döds, att hustrun provocerat fram dödandet genom provocerande uttalanden gentemot gärningsmannen. Trots att gärningsmannen blivit kränkt av offrets uttalanden och därefter handlat i hastigt mod rubricerades brottet som mord. Detta eftersom offret inte bara varit närstående till gärningsmannen utan dessutom befunnit sig i en skyddslös situation. I NJA 2002 s. 116 hade en man i hastigt mod tagit livet av sin hustru efter många års gräl de två emellan. Högsta domstolen uttalade att mannen visserligen levt under stark press på grund av de misshälligheter som rått mellan makarna. Han var därutöver vid gärningstillfället ur balans och utmattad samt led enligt den rättspsykiatriska undersökningen av en maladaptiv stressreaktion. Dessutom hade dödandet skett hastigt och utan planering. Dessa omständigheter till trots dömdes mannen för mord med beaktande av det faktum att mannen inte provocerats av någon konkret

³⁷ Träskman (1995/96), s. 440.

³⁸ NJA II 1962, s. 94.

³⁹ Träskman (1995/96), s. 441.

⁴⁰ SOU 2007:90 s. 56 & s. 147.

gärning från hustruns sida, att hustrun var helt skyddslös och att hon var närstående till mannen. Dödande av en till gärningsmannen närstående person har även i NJA 1989 s. 97, NJA 1994 s. 310 och NJA 2007 s. 194, RH 1990:125 och RH 2003:64 samt i Svea hovrätts dom i mål B 7484-05 bedömts som mord. I domen från hovrätten för Västra Sverige gällande mål B 2291-97 dömdes gärningsmannen, som var offrets hustru, för mord trots att mannen under längre tid både fysiskt och psykiskt misshandlat sin hustru. Anledningen var mannens ställning som skyddslös närstående i kombination med ett långt händelseförlopp som troligen föranlett att offret känt dödsångest.

Svea hovrätt har i mål B 2333-08 slagit fast att det inte krävs en kärleksrelation mellan gärningsman och offer för att en relation ska ses som försvårande. I det aktuella målet hade de två en nära relation – om än inte en kärleksrelation – och bodde tillsammans. Även denna typ av relation sågs av hovrätten som en försvårande omständighet.

Ytterligare en försvårande omständighet är om offret varit en *försvarslös person* eller ett *barn*.⁴¹ Svea hovrätt har uttalat att även ett manligt offer kan anses vara försvarslöst gentemot en kvinnlig gärningsman.⁴² Offret hade i NJA 1980 s. 407 blivit attackerat av en gärningsman som var åtföljd av tre kamrater. Han dödades när han helt försvarslös stod på knä efter att ha blivit slagen med en kedja. Gärningen kunde därför, enligt Högsta domstolen, inte bedömas som mindre grov. Försvarslöst ansågs offret vara även i RH 1993:10. Gärningsmannen hade i detta mål angripit sitt offer när denne var i färd med att låsa upp sin port och därmed var bortvänd från sin antagonist. Denna omständighet och det faktum att gärningsmannen haft tid att besinna sig ledde till att gärningen inte kunde ses som mindre grov. I RH 1998:55 hade våldet riktats mot en liggande svårt berusad person som därför varit i det närmaste försvarslös. Gärningen rubricerades som mord trots att den skett i hastigt mod. Även i RH 2000:37 dömdes gärningsmannen för mord. Han hade träffat offret tidigare under dagen och hamnat i bråk med denne. Efter en bilfärd sköt gärningsmannen offret till döds. Svea hovrätt såg det som avgörande för gränsdragningen att gärningsmannen hade visat särskild råhet då han skjutit in i bilen vilken offret befunnit sig i, helt försvarslöst.

Vidare talar ofta det faktum att offret var för gärningsmannen en *helt okänd person* mot att rubricera brottet som dråp.⁴³ Det är alltså inte bara brott som riktar sig mot närstående som ofta bedöms som mord. Ett dödande av en för gärningsmannen okänd person ger nämligen ofta upphov till stor rädsla och oro inte bara hos offret utan även bland samhällets övriga invånare.⁴⁴ Dödande av en okänd person sker dock väldigt sällan och kan i de få fall det händer oftast hänföras till gatuvåldet. Det rör sig då ofta om konflikter som urartar mellan unga män på allmänna och nöjesrelaterade platser.⁴⁵

⁴¹ SOU 2007:90, s. 56.

⁴² Svea hovrätts dom i mål B 1050-04.

⁴³ Träskman (1995/96), s. 441.

⁴⁴ Se mer om detta under avsnitt 6.

⁴⁵ Brå-rapport 2008:23, s. 66.

3.2.3 Omständigheter som hänför sig till brottsituationen och sättet för dödandet

Ovan nämndes att Straffrättskommittén ansåg särskilt samhällsfarligt dödande vara försvårande. Särskilt samhällsfarligt anses ett brott som är präglad av *särskild förslagenhet* vara. Ett sådant brott bör därför rubriceras som mord. Ett brott är präglad av förslagenhet om det är svårt att upptäcka. Ett exempel är dödande som sker genom förgiftning av mat eller dryck eller när gärningsmannen har vidtagit särskilda åtgärder för att förhindra att offret misstänker brott.⁴⁶ Förslagenhet kan gärningsmannen även uppvisa genom sitt agerande efter dådet – i Svea hovrätts dom i mål B 9418-03 försökte gärningsmannen till exempel dölja kroppen efter gärningen. Även i mål B 1097-04 påverkade gärningsmannens handlande efter dödandet gränsdragningen. Gärningsmannen ansågs av Svea hovrätt ha agerat på ett för gränsdragningen försvårande sätt då han låtit den döda kroppen ligga kvar i lägenheten trots att han själv bodde kvar där. Han hade dessutom vid flera tillfällen gjort uttag från offrets konto genom att förfalska dennes namnteckning. I domen meddelad av Hovrätten över Skåne och Blekinge i mål B 2462-07 hade gärningsmannen begett sig till offrets hem nattetid och tagit livet av offret då han ville att denne skulle sluta lämna privata detaljer om sitt förhållande med gärningsmannens före detta flickvän. Brottet rubricerades som mord, bland annat på grund av att gärningsmannen sopat igen spåren efter sig genom att försöka få brottet att liknas vid ett rånmord.

Att gärningen präglas av *särskild grymhet* angavs även som en försvårande omständighet i förarbetena till BrB. Straff för mord kan till exempel ifrågakomma om dödandet skett under *grym misshandel* eller när brottet förövats mot någon som befunnit sig i ett *hjälplost tillstånd* – något som i dagens rättsfall ofta benämns *skyddslös situation*. Grymheten kan även visa sig genom att dödandet skett på ett sätt som framkallat *onödigt lidande* för offret.⁴⁷ Detta kan innebära att offret *hotas, pressas och förnedras* eller utsätts för *svår dödsångest*.⁴⁸ Högsta domstolen ansåg inte att dödsmisshandeln, som bestått av 20 knivhugg, i NJA 1987 s. 33 kunde betecknas som grym då inget motsade att den endast pågått under en kortare tid. Inte heller i NJA 1994 s. 310 ansåg man gärningen ha präglats av sådan synnerlig grymhet som förarbetena talar om – detta trots att offret, som var gärningsmannens hustru, under några minuter strypts till döds och under denna tid känt mycket stor smärta och upplevt stark dödsångest. Särskild råhet ansågs gärningsmannen dock ha visat i RH 2000:37, då han hade skjutit offret när denne helt försvarslös satt i en bil. Han dömdes därför för mord. I domen i mål B 1097-04 meddelad av Svea hovrätt ansågs brottet ha präglats av hänsynslös råhet och gärningsmannen ansågs ha uppvisat okänslighet gentemot offret. Exakt hur gärningsförloppet gick till var något oklart, men det framgick att gärningsmannen, som var offrets son, vid gärningen använt sig av både hammare och ljusstake och att förloppet pågått

⁴⁶ NJA II 1962, s. 94.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Träskman (1995/96), s. 440.

under en längre tid. Offret upplevde svår smärta och dödsångest samtidigt som gärningsförloppet varit relativt långvarigt. Ännu mer försvårande var det faktum att brottet riktat sig mot en äldre och fysiskt svagare person som befunnit sig i sin bostad. Offret var dessutom nära anhörigt till gärningsmannen. Brottet bedömdes som mord. Gärningsmannen hade i mål B 3105-09 på ett besinningslöst sätt huggit ihjäl offret med en yxa. Gärningen rubricerades därför av Göta hovrätt som mord trots att den inte föregåtts av någon planering.

En hustru som blir dödad av sin man i det egna hemmet har av Högsta domstolen regelmässigt ansetts befinna sig i en *skyddslös situation*. Så till exempel i NJA 1989 s. 97, NJA 1994 s. 310 och NJA 2002 s. 116 (i vilket mordet inte skedde i hemmet, utan i den gemensamt ägda pizzerian) samt RH 2003:64. Att offret befunnit sig i en skyddslös situation kan också innebära att han eller hon ligger i sin säng.⁴⁹ I RH 1998:8 hade två manliga släktingar dödat en tredje släkting, som var den enes syster och den andres kusin. Hovrätten för övre Norrland uttalade att offret, med tanke på att hon strypts med en livrem och att gärningsmännen varit två, befunnit sig i en mycket utsatt och skyddslös situation. Att offret dessutom var närstående till de två gärningsmän talade ännu mer emot att bedöma brottet som dråp. Hovrätten dömde därför gärningsmännen för mord trots att det inte var styrkt att de planerat gärningen. En kvinnas sambo ansågs dock i en dom meddelad av Göta hovrätt i mål B 748-06 inte befinna sig i en skyddslös situation då han rent fysiskt varit jämbördig med sin sambo tillika baneman. Detta i kombination med flera andra förmildrande omständigheter ledde till att gärningen bedömdes som dråp.

Gärningsmannen hade i NJA 1985 s. 510 skjutit mot offret som befunnit sig i ett trångt utrymme utan någon möjlighet att komma därifrån. Högsta domstolen ansåg att gärningen, då offret varit instängt utan att kunna försvara sig, varit präglad av en grymhet som varit ägnad att ge offret *svår dödsångest*. Gärningen rubricerades därför som mord trots att gärningsmannen varit utsatt för stark press på grund av att offret haft ett förhållande med gärningsmannens fru. I en dom meddelad av Hovrätten för Västra Sverige i mål B 2291-07 hade offret, som var den kvinnliga gärningsmannens man, ett dåligt temperament. Han hade under en lång tid utsatt sin hustru för både fysiskt våld och psykisk och social press. En kväll efter att de hade bråkat högg kvinnan sin man till döds när han låg i sängen. Hovrätten poängterade att gärningsförloppet inte varit helt kortvarigt och att offret därför hunnit uppleva dödsångest. Detta i kombination med att våldet riktades mot en skyddslös närstående i dennes hem ledde till att kvinnan dömdes för mord trots att hon under en längre tid känt sig stressad av mannens beteende. I Göta hovrätts dom i mål B 1444-08 hade gärningsmannen knivhuggit offret på ett sätt som lett till att blodtillförseln till hjärnan avstannat. Detta hade enligt rättsläkaren inneburit en kvävningssliknande känsla. Offret var vid medvetande i ungefär tjugo

⁴⁹ Se domen i mål B 826-05, meddelad av Göta hovrätt.

minuter efter dådet och hade de sista minuterna svårt att andas. Detta ansågs av hovrätten innebära en särskild dödsångest.

Straffrättskommittén anförde även vid införandet av BrB att vissa så kallade *sexualmord* uppvisar sådan särskild hänsynslöshet eller farlighet att gärningen bör bedömas som mord.⁵⁰ Så var till exempel fallet i mål B 4737-09, som prövades av Hovrätten för Västra Sverige.

Att gärningsmannen vid gärningen använt sig av ett *vapen* ses inte vid ett dödande, till skillnad från vid en misshandel som inte lett till döden, som en försvårande omständighet. Det är snarare regel än undantag att någon form av vapen används för dödandet, även om typen av vapen varierar. Medan vapnet ofta förr var en yxa eller liknande, sker dödandet idag allt oftare med ett skjutvapen.⁵¹ Drygt 40 % av det dödliga våldet sker genom användande av en kniv, vilket kan förknippas med det faktum att en majoritet av det dödliga våldet sker inomhus, där knivar är lättillgängliga.⁵² Även om det faktum att det faktiskt använts ett vapen inte leder till en försvårande bedömning, kan valet av vapen och det sätt vapnet använts på inverka på bedömningen. Med hjälp av dessa omständigheter kan domstolen avgöra om dödandet skett på ett särskilt rått eller grymt sätt.⁵³ Att gärningen inte tvunget anses som särskilt grym med anledning av ett stort antal knivstick följer dock av flera avgöranden.⁵⁴

Brott som begåtts genom *utnyttjande av allmän nöd*, till exempel översvämning, eller *fara*, till exempel epidemi, bör enligt förarbetena till BrB bedömas som mord.⁵⁵ Detsamma bör gälla när dödandet *förorsakar allvarlig allmän fara* på grund av att valet av tid och plats leder till att ett stort antal människor utsätts för fara. Dödandet kan till exempel förorsaka allvarlig allmän fara då det sker med hjälp av skjutvapen i en folksamling eller med sprängämnen på en plats där många människor uppehåller sig.⁵⁶ En annan försvårande omständighet som upptas i förarbetena är att *flera gärningsmän* har deltagit vid brottet. I mål B 1342-07, dom meddelad av Svea hovrätt, anföll fyra unga män en femte man. Då flera gärningsmän varit involverade och offret därför hamnat i underläge rubricerades brottet som mord.

En annan omständighet som kan påverka gränsdragningen i försvårande riktning är att gärningsförloppet *inte* varit *helt kortvarigt*.⁵⁷ Denna försvårande omständighet ansågs föreligga i RH 1990:125. Gärningsmannen hade då bland annat lagt en kudde över offrets ansikte och slagit henne besinningslöst. Sammanlagt tog gärningsförloppet 10-15 minuter. Dödandet rubricerades som mord med beaktande av händelseförloppets längd i

⁵⁰ NJA II 1962, s. 94.

⁵¹ Träskman (1995/96), s. 441.

⁵² Brå-rapport 2008:23, s. 68 f.

⁵³ Träskman (1995/96), s. 441.

⁵⁴ Se t.ex. NJA 1995 s. 464 och NJA 1987 s. 33.

⁵⁵ NJA II 1962 s. 64 & Träskman (1995/96), s. 440.

⁵⁶ Träskman (1995/96), s. 440.

⁵⁷ SOU 2007:90, s. 56.

kombination med andra kvalificerande omständigheter. I hovrätten för Västra Sveriges dom i mål B 2291-07 ansågs gärningsförloppet inte ha varit kortvarigt. Gärningsmannen hade då angripit offret med en kniv. Under tiden hade offret hunnit fråga gärningsmannen vad hon gjorde och hade även hunnit vända sig om. Enligt rättsläkaren var det inte osannolikt att gärningsförloppet pågått under 30-60 minuter. Även denna gärning bedömdes som mord. Det krävs dock, precis som vad gäller övriga kvalificerande omständigheter, bevisning för att gärningsförloppet inte ska anses vara helt kortvarigt. Högsta domstolen har vid flera tillfällen uttalat att inget motsagt att gärningen utspelats under mycket kort tid – se mer om detta i avsnittet rörande förmildrande omständigheter.

Slutligen är det faktum att brottet skett *i hemmet* en kvalificerande omständighet som inte nämns i förarbeten men som domstolarna inte sällan nämner i domskälen. Svea hovrätt nämner det till exempel som en kvalificerande omständighet i mål B 1097-04 och B 8258-06. I det förra hade gärningsmannen dödat sin egen, äldre pappa i hemmet och i det senare hade en inneboende dödat sin hyresvärd när denne befann sig i sin egen säng. Därutöver anses ofta ett offer som blivit dödat i sitt hem befinna sig i en skyddslös situation – en omständighet som redogjorts för tidigare.

3.3 Förmildrande omständigheter

I samband med införandet av BrB angavs i 3 kap. 2 § att det bland annat är de omständigheter som föranlett gärningen som kan leda till en lindrigare syn på brottet och att brottet följaktligen rubriceras som dråp.⁵⁸ Beaktandet av förmildrande omständigheter är problematiskt på så sätt att en avvägning måste göras mellan rättssamhällets syn på människolivets okränkbarhet å ena sidan och någon slags förståelse för gärningsmannens agerande å andra sidan. Denna avvägning är framför allt problematisk i samband med straffmätningen, då man ju som ovan nämnts beaktar i praktiken samma typ av omständigheter som vid gränsdragningen.⁵⁹

3.3.1 Omständigheter som hänför sig till gärningsmannen

Enligt SL dömdes för dråp om dödandet skett i *hastigt mod*.⁶⁰ Straffrättskommittén poängterade dock i samband med införandet av BrB att de fall då dödandet skett utan planering ingalunda alltid kan ses som mindre grova. Att dödandet skett utan planering leder alltså inte längre automatiskt till att brottet rubriceras som dråp, men ses fortfarande som en förmildrande omständighet. Många fall av dödande av närstående sker i hastigt mod. Då det faktum att offret var närstående till gärningsmannen ses som en ytterst

⁵⁸ NJA II 1962, s. 95.

⁵⁹ Borgeke & Sterzel, s. 216.

⁶⁰ NJA II 1962, s. 93.

kvalificerande omständighet bedöms dessa fall regelmässigt som mord trots att de skett utan planering.⁶¹ I NJA 1970 s. 62 försökte gärningsmannen söka avskildhet med offret och höll därför henne och sig själv borta från de andra ungdomarna de umgicks med. När ungdomarna närmade sig de två och offret försökte få kontakt med dem ströp gärningsmannen henne till döds. Då dödandet inte varit planerat när gärningsmannen sökte avskildhet med offret och då han på grund av berusning och psykiska särdrag var synnerligen lättretad rubricerades gärningen som dråp. Att dödandet skett i hastigt mod räckte i RH 1998:55 inte för att rubricera gärningen som dråp. Detta på grund av att våldet riktas mot en i det närmaste försvarslös person i dennes hem.

Omständigheten hastigt mod förekommer ofta i kombination med *stark affekt*. Många av de rättsfall som presenteras i detta stycke är därför även relevanta för avsnittet ovan angående hastigt mod. Ett dödande som skett i stark affekt på grund av offrets beteende rubriceras ofta som dråp.⁶² Affektillståndet kan ta sig uttryck som tillfällig stark affekt, ett tillstånd av besinningslöst raseri eller ett tillstånd av okontrollerat ursinne.⁶³ Denna starka affekt beror ofta på någon form av *provokation* från offrets sida – fysisk eller psykisk – men kan även till exempel bottna i svartsjuka eller misstanke om otrohet. Högsta domstolen har i NJA 1980 s. 407 uttalat att motsättningar mellan olika grupper inte ska föranleda att brottet ska betraktas som mindre grovt. Att gärningsmannen befunnit sig i stark affekt har, precis som vad gäller dödande av hastigt mod, inte heller i praxis räckt till för att gärningen ska bedömas som dråp i de fall då offret varit nära anhörig till gärningsmannen.⁶⁴ Offret hade i NJA 1975 s. 594 ett flertal gånger gjort sexuella närmanden mot gärningsmannens hustru. Han hade dessutom vid ett tillfälle erbjudit sig att betala för sexuellt umgänge med densamma. När offret sedan försökte tvinga gärningsmannen att lämna offrets lägenhet knäppte det enligt gärningsmannens utsaga till i huvudet på honom. Han utdelade kraftiga slag mot offrets huvud, vilket ledde till att denne hamnade liggandes på golvet, och fortsatte sedan misshandeln genom att sparka och ställa sig på offret. Högsta domstolen menade att gärningsmannen handlat i stark affekt och att hans känslotillstånd delvis föranletts av offrets närmanden mot hans hustru. Med anledning av detta rubricerades brottet som dråp. Dödandet föregicks i NJA 1987 s. 33 av en kvälls umgänge gärningsman och offer emellan. Plötsligt utbröt ett bråk mellan de två. Bråket slutade med att gärningsmannen utdelade offret över 20 knivhugg. Högsta domstolen bedömde trots det stora antalet knivhugg brottet som dråp. Man fastslog att gärningsmannen till följd av alkohol- och narkotikaberusning eller av någon annan anledning gripits av besinningslöst raseri och dödat offret i detta sinnestillstånd. Inget motsade heller att dödsmisshandeln pågått under mycket kort tid och misshandeln betecknades inte, det stora antalet knivhugg till trots, som grym. I NJA 1995 s. 464 dödade gärningsmannen offret med 64 knivhugg efter att denne gjort

⁶¹ Se t.ex. NJA 2002 s. 116 och NJA 1989 s. 97 samt RH 2003:64 och RH 1990:125.

⁶² SOU 2007:90, s. 55 f.

⁶³ Träskman (1995/96), s. 440.

⁶⁴ Se t.ex. RH 2003:64.

sexuella närmanden och uppmanat gärningsmannen till en homosexuell handling. Enligt Högsta domstolen hade gärningsmannen därmed utsatts för en förhållandevis allvarlig provokation. Då provokationen lett till att den unge gärningsmannen hamnat i ett tillstånd av okontrollerat ursinne och då dödsmisshandeln skett medan denne fortfarande befann sig i stark affekt på grund av offrets handlande rubricerades brottet som dråp. Domstolen poängterade även att dödsmisshandeln, det stora antalet knivhugg till trots, varade under mycket kort tid. En kvinna ströp i Svea hovrätts dom i mål B 1050-04 en man efter att han gjort sexuella närmanden mot henne. Hon påstod att han kastat sig över henne, vilket lett till att hon blivit rädd och strypt honom med en elsladd. Trots att offret ansågs ha varit försvarslöst dömdes kvinnan för dråp med anledning av att hon handlat i stark affekt.

Vad gäller stark affekt kan här tilläggas att domstolen ofta tillmäter betydelse huruvida gärningsmannen haft *tid att besinna sig* eller ej. Den affekt som uppstått och som lett till gärningen måste alltså kvarstå under hela gärningsförloppet för att affekten ska anses vara en förmildrande omständighet. Gärningsmannens besinning hör givetvis ihop med gärningsförloppets längd och tiden som löpt mellan den eventuella provokationen och den åtalade gärningen. I det omtalade NJA 1995 s. 464 ansåg Högsta domstolen till exempel att gärningsförloppet pågått en så pass kort tid att gärningsmannen varit i stark affekt under hela förloppet. Svea hovrätt uttalade i RH 1993:10 att gärningsmannen haft tid att besinna sig innan han dödade offret och detta, i kombination med offrets försvarslöshet, ledde till att gärningen rubricerades som mord. Bakgrunden till dådet var misshandel och trakasserier från offret, som hade rasistiska och nazistiska böjelser. När så de två möttes på en buss följde gärningsmannen efter offret och dödade denne med en kniv. Svea hovrätt menade alltså att gärningsmannen haft tid att besinna sig mellan mötet på bussen och dödandet. Även Hovrätten för Västra Sverige ansåg i en dom att gärningsmannen haft tid för övervägande innan gärningen. Domen gällde mål B 3656-07, i vilket offret blev påkört sedan han påpekat att gärningsmannen och dennes kamrater saboterade en rastplats. Hovrätten konstaterade att gärningen framstod som en impulsgering som delvis framkallats av offrets beteende. När väl gärningsmannen satte sig i sin bil hade dock bråket som följde offrets påpekande avstannat. Han hade därför haft tid till övervägande innan han började köra mot offret. Dödandet bedömdes som mord.

Om gärningsmannen i samband med den aktuella gärningen befunnit sig i ett *psykiskt avvikande tillstånd* kan detta leda till att domstolen ser mildare på gärningen.⁶⁵ Ett sådant sjukdomstillstånd ledde dock inte till en lindrigare rubriceringsbedömning i NJA 1985 s. 510, 1989 s. 97 eller 1995 s. 464. I NJA 1998 s. 162 hade gärningsmannen i hovrätten dömts för mord. Högsta domstolen meddelade dock inte ens prövningstillstånd i skuldfrågan. Detta trots att de båda lägre instanserna ansett gärningsmannen lida av en psykisk störning samtidigt som Högsta domstolen själv kom till slutsatsen

⁶⁵ Prop. 2008/09:118, s. 21.

att gärningsmannen vid gärningstillfället, och fortfarande vid domstillfället, led av en allvarlig psykisk störning. Högsta domstolen diskuterade i NJA 2002 s. 116 det faktum att gärningsmannen enligt den rättspsykiatriska utredningen lidit av en så kallad maladaptiv stressreaktion. Denna omständighet ledde dock inte till att gärningen, som förövats mot gärningsmannens hustru, rubricerades som dråp. Högsta domstolen uttalade i NJA 2004 s. 702, som gällde dödandet av Sveriges utrikesminister Anna Lindh, att det framgår att rättspraxis att gärningsmannens psykiska tillstånd är en sådan omständighet som kan leda till att gärningen bedöms som dråp. Rätten ansåg efter omfattande utredning gärningsmannen lida av en personlighetsstörning, som dock ej betraktades som en allvarlig psykisk störning enligt lagens mening. Denna personlighetsstörning beaktades inte som en förmildrande omständighet i samband med gränsdragningen, utan gärningsmannen dömdes för mord då det inte förelåg några omständigheter som talade för dråp. I Svea hovrätts dom i mål B 3200-02 ledde dock gärningsmannens psykiska tillstånd till att dödandet rubricerades som dråp. Dådet föregicks av att offret försiktigt föst undan gärningsmannens hund när den försökte nå fram till offrets egen hund. Trots att gärningen varit helt provocerad och besinningslös lät man det psykiska tillståndets inverkan på handlandet avgöra gränsdragningen. Det psykiska tillståndet ansågs dock inte vara så pass allvarligt att gärningsmannen kunde överlämnas till rättspsykiatrisk vård.

Aktiv dödshjälp, eller så kallat *barmhärtighetsdödande*, vilket innebär att gärningsmannen tar livet av offret av medlidande för denne, betraktas regelmässigt som dråp. Exempel på barmhärtighetsdödande är att hjälpa en svårt sjuk människa att dö enligt dennes önskan, eller när föräldrar tar livet av sitt fysiskt eller psykiskt missbildade barn för att han eller hon ska slippa lida. Vid fall av barmhärtighetsdödande kan straffskalan ibland ses som för sträng. Domstolen tillämpar i dessa fall ofta 29 kap. 5-6 §§ BrB om nedsättning och eftergift av påföljd för att den straffrättsliga reaktionen ska bli adekvat.⁶⁶ Ett omtalat fall vad gäller barmhärtighetsdödande är NJA 1979 s. 802, det så kallade Hedeby-målet. Gärningsmannen hade genom att föra in omkring 70 barbitursyretabletter, som offret svalde med sockerdricka gärningsmannen tillfört honom, och därefter injicera insulin i hans armveck tagit livet av offret. Allt detta hade skett i full överensstämmelse med offrets vilja och Högsta domstolen ansåg inget tala för att gärningsmannen på något sätt påverkat dennes viljeriktning. Högsta domstolen uttalade dock att det är brottsligt att ta livet av en annan människa, även om detta sker med offrets samtycke. Skulle gärningen istället betecknas som medhjälp till självmord är den emellertid straffri. Domstolen valde att betrakta de två gärningarna som en enda gärning, då de ingått i en på förhand bestämd handlingsplan och utförts i en praktiskt taget oavbruten följd. Då gärningsförloppet präglats av ett stort mått av självständigt handlande från gärningsmannens sida ansågs hennes handlande inte kunna bedömas som medhjälp utan som gärningsmannaskap. Med tanke på att allt skett i överensstämmelse med offrets vilja rubricerades gärningen som dråp. Gärningsmannen tillerkändes

⁶⁶ Jareborg, s. 186.

dock straffflindring enligt dåvarande 33 kap. 4 § andra stycket BrB och dömdes till enbart ett års fängelse, trots att det lägsta stadgade straffet för dråp är sex år. I RH 1989:19 hade gärningsmannen tagit livet av sin sambo genom att kväva henne. Gärningen hade begåtts i överensstämmelse med sambons tidigare önskan om dödshjälp och i samförstånd med hennes övriga anhöriga. Gärningsmannen dömdes till villkorlig dom för dråp.

Att gärningsmannen befinner sig i ett *upprivet tillstånd* på grund av en olycka eller någon annan exceptionell händelse eller att denne befinner sig i *djup misär* kan också leda till att brottet bedöms som dråp.⁶⁷ Att gärningsmannen försöker ta livet av sig efter gärningen tyder på sådan sinnesstämning vid gärningen att den bör bedömas som dråp. Gärningen kan alltså vid sådana tillfällen bedömas som dråp även om den faktiskt varit planerad, exempelvis när en gärningsman till följd av ekonomisk press tar livet av sin hustru för att sedan genomföra ett ”misslyckat” självmordsförsök.⁶⁸ Ett rättsfall som skulle kunna placeras under denna kategori av förmildrande omständigheter är domen i mål B 1286-05, meddelad av hovrätten för Västra Sverige. En kvinna tog med hjälp av en kniv livet av en man som hon påstod ha tvingat sig till sexuellt umgänge med henne. Mannen hade förnekat detta och menade att allt varit frivilligt – något som äventyrade kvinnans relation till sin pojkvän. Hovrätten uttalade dels att gärningen skett i hastigt mod och dels att den föranletts av en situation som gjort att gärningsmannen känt sig sviken och övergiven. Situationen gällde en angelägenhet som berört henne mycket starkt emotionellt. Med anledning av detta dömdes kvinnan för dråp. Göta hovrätt beaktade i mål B 1502-05 att gärningsmannen troligen befunnit sig i press då offret visat intresse för gärningsmannens fru. Detta intresse innebar att gärningsmannen kände sig oroad för hur dennes äktenskap skulle utvecklas. Stressen sågs av Göta hovrätt som en förmildrande omständighet i samband med gränsdragningen. I kombination med andra omständigheter ledde detta till att gärningen rubricerades som dråp.

3.3.2 Omständigheter som hänför sig till offret

Som exempel på en omständighet som kan leda till en mildare bedömning av gärningen ges i förarbetena till BrB dödande av en *plågoande*, närmare bestämt en person som under längre tid utsatt gärningsmannen för fysisk och/eller psykisk misshandel.⁶⁹ Ett sådant fall av dödande kan rubriceras som dråp även om det varit planlagt. I RH 1999:86 hade gärningsmannen, som var en kvinna, haft en relation med det gravt kriminellt belastade offret. Offret hade under lång tid både psykiskt och fysiskt misshandlat gärningsmannen. När offret fick permission från det fängelsestraff han avtjänade på grund av flera grova narkotikabrott begav han sig till gärningsmannens lägenhet. Denne hade inför besöket införskaffat en pistol och sköt offret på natten när han låg i sängen. Svea hovrätt betonade att

⁶⁷ Träskman (1995/96), s. 440.

⁶⁸ Jareborg, s. 186.

⁶⁹ NJA II 1962, s. 95.

gärningen föregåtts av offrets långvariga psykiska och fysiska misshandel av gärningsmannen och att det dessutom inte var utrett att gärningsmannen planerat gärningen. Gärningen rubricerades därför som dråp.

3.3.3 Omständigheter som hänför sig till brottsituationen och sättet för dödandet

Ett dödande rubriceras ofta som dråp när det föregåtts av en situation som påminner om en sådan *nödsituation* som regleras i 24 kap. BrB.⁷⁰ Detsamma gäller vid felbedömningar i nödsituationer, till exempel då gärningsmannen tror att han eller hon inte kan undvika att döda någon hur han eller hon än betar sig.⁷¹ Svartsjuka låg bakom dödandet i NJA 2004 s. 26. En kvinna hade tillfälligt lämnat sin man för att besöka en annan man. När den man kvinnan var gift med kom på besök uppstod ett bråk mellan de båda männen. Efter att kvinnans man uppträtt verbalt aggressivt mot den andre mannen sköt denne kvinnans man till döds. Hovrätten för Nedre Norrland uttalade kortfattat att omständigheterna visserligen inte var sådana att gärningsmannen kunde gå fri från ansvar på grund av nödvärn eller nödvärnsexcess, men att gärningen ändå skulle bedömas som dråp. Ansvarsdelen överklagades inte, varför Högsta domstolen inte prövade rubriceringsfrågan. I NJA 2005 s. 237 hade dödandet föregåtts av ett bråk mellan gärningsmannen och offret. Efter att offret knivhuggit honom i bröstet högg gärningsmannen denne med en kniv fem gånger, vilket ledde till att offret bragdes om livet. Gärningsmannen ansågs av Högsta domstolen inledningsvis ha haft nödvärnsrätt mot offrets brottsliga angrepp men handlat uppenbart oförsvarligt. Omständigheterna var inte heller sådana att han svårligen kunde besinna sig. Med beaktande av nödvärnssituationen bedömdes dödandet som dråp. Hovrätten över Skåne och Blekinge menade i det omtalade Rödebymålet, RH 2008:90, att brottet borde bedömas som dråp med anledning av de förhållanden som föranlett gärningsmannens våld. Offret och hans kamrater hade vid gärningstillfället olovligen gjort intrång på gärningsmannens gård och i samband med detta hotat gärningsmannens fru och son. Då offret och hans kamrater dessutom varit utrustade med tillhyggen förelåg enligt hovrätten en omedelbar risk för ytterligare brottsliga angrepp på person eller egendom. Gärningsmannen och dennes familj ansågs därför ha befunnit sig i en nödvärnssituation. Hovrätten beaktade här även det faktum att gärningsmannen troligen, med tanke på att familjen länge blivit utsatt för svåra trakasserier och att gärningsmannen på grund av sjukdom hade svårt att hantera oväntade händelser, upplevt faran som allvarligare än vad den i själva verket var. Gärningsmannens handlande fanns dock ha varit uppenbart oförsvarligt. Då han inte heller ansågs kunna gå fri på grund av att han svårligen kunnat besinna sig – han och hans familj befann sig trots allt inne i sitt hem och de hotande personerna utanför – dömdes han för gärningen. Med anledning av de omständigheter som föregått brottet bedömdes detta dock som dråp. Tilläggas bör även här den

⁷⁰ Träskman (1995/96), s. 441.

⁷¹ Jareborg, s. 186.

intressanta aspekten att gärningsmannen, då han enligt 30 kap. 6 § RB varken kunde dömas för fängelse eller rättspsykiatrisk vård, förklarades fri från påföljd. I Svea hovrätts dom i mål B 791-03 rörde det sig istället om nödvärnsrätt på grund av att offret försökte våldta gärningsmannen. Gärningsmannen ansågs dock ha överskridit sin nödvärnsrätt då han stack en kniv i den andre mannen, som försökte våldföra sig på honom. Med anledning av omständigheterna rubricerades dödandet som dråp. Göta hovrätt dömde i mål B 3160-08 gärningsmannen för dråp efter att denne dödat sin manlige livskamrat. Det som föregick dödandet var enligt hovrätten ett påbörjat och icke avslutat brottsligt angrepp från offrets sida. Denne hade utdelat knytnävsslag mot gärningsmannen och även följt efter honom när han försökt fly ut från den gemensamma bostaden. Även om nödvärnsrätt förelegat hade bråk mellan de båda skett flera gånger tidigare och gärningsmannen hade därför ingen anledning att tro att offrets våld skulle bli grövre än knytnävsslag. Att attackera sin livskamrat med en kniv kunde därför inte ursäktas enligt 24 kap. BrB. Nödvärnssituationen ledde dock till att gärningen bedömdes som dråp.

En till sättet för dödande kopplad omständighet som påverkar gränsdragningen i förmildrande riktning är ett *kortvarigt händelseförlopp*. I NJA 1987 s. 33 dömdes gärningsmannen för dråp trots ett högt antal knivstick. Gärningen hade vidtagits i stark affekt och Högsta domstolen uttalade att inget motsade att dödsmisshandeln endast pågått under mycket kort tid. Högsta domstolen ansåg det vidare i NJA 1995 s. 464 inte vara utrett att händelseförloppet varat längre tid än ungefär ett par minuter. Detta i kombination med att gärningsmannen handlat i stark affekt ledde till att man rubricerade brottet som dråp trots ett stort antal knivhugg. I Svea hovrätts dom i mål B 9564-08 dömdes gärningsmannen för dråp, framför allt med anledning av det hastiga förloppet. Gärningsmannen hade försökt få ut offret ur sin lägenhet och i samband med detta knivhuggit honom. Då det inte i lägenheten fanns några tecken på strid utgick hovrätten från att det varit fråga om ett hastigt skeende.

Slutligen kan *gärningsmannens handlande efter dödandet* påverka gränsdragningen inte bara i försvårande utan även i förmildrande riktning. I Göta hovrätts dom i mål B 748-06 beaktades till exempel det faktum att gärningsmannen direkt efter dådet försökt stoppa blodflödet med hjälp av en kudde och tillkallat ambulans.

4 Andra länder

I detta avsnitt redogörs för rättsläget för våra skandinaviska grannländer. Trots det korta geografiska avståndet behandlar vi nämligen dödligt uppsåtligt våld på mycket olika sätt.

4.1 Finland

4.1.1 Lagreglering

I Finland regleras uppsåtligt dödligt våld av tre bestämmelser och tre olika nivåer. Finland har genom denna reglering begränsat domstolarnas fria prövning vad gäller både brottsrubricering och straffmätning. Brotten mot liv och hälsa regleras i den finska strafflagens kap. 21. I 1 § stadgas att den som dödar någon ska dömas för dråp. Dråp utgör alltså här huvudformen av uppsåtligt dödande.⁷² Av strafflagens 21 kap. 2 § framgår att för mord ska den dömas som begått ett dråp med berätt mod, på ett synnerligen rått eller grymt sätt, så att allvarlig allmän fara förorsakas eller genom att en tjänsteman dödas medan denne på tjänstens vägnar upprätthåller ordning eller säkerhet eller på grund av tjänsteåtgärd. Ett sista rekvisit är att brottet som helhet ska bedömas som grovt. Denna uppräkningslista är uttömmande – det krävs alltså att någon av de omständigheter som angetts ovan har förelegat vid gärningstillfället.⁷³ I Finland finns det även en tredje bestämmelse för uppsåtligt dödligt våld. Denna bestämmelse, 21 kap. 3 § strafflagen, reglerar dråp under förmildrande omständigheter. För att ett uppsåtligt dödande ska kunna rubriceras som dråp under förmildrande omständigheter krävs att brottet med beaktande av de exceptionella förhållandena när brottet begicks, gärningsmannens motiv eller andra omständigheter som har samband med brottet bedömt som en helhet har begåtts under förmildrande omständigheter.

4.1.2 Rättspraxis

Totalt 185 personer dömdes i Finland för dråp under åren 2003-2005. Samma tidsperiod dömdes totalt 87 personer för mord och sju personer för dråp under förmildrande omständigheter.⁷⁴

4.1.2.1 Mord

Flera omständigheter i HD:1984-II-96 ansågs uppfylla rekvisiten i 21 kap. 2 § strafflagen. Gärningsmannen hade befunnit sig hemma hos offret och tagit

⁷² Träskman (1995/96), s. 437.

⁷³ Ibid. s. 437.

⁷⁴ SOU 2007:90, s. 100.

livet av denne sedan han somnat. Dödsmisshandeln hade inletts med en blomkruka. När offret vaknat och bett gärningsmannen att sluta hade gärningen fullbordats genom strypning med en elsladd. Dödandet hade enligt Högsta domstolen skett efter moget övervägande och genom särskild råhet och grymhet. Gärningsmannen hade dessutom begått brottet för tillfredsställelse av egen nytta, då han efter dödandet tillgripit offrets stereoanläggningar. Gärningsmannen dömdes därför för mord. I HD:1988:73 hade offret, som endast varit tio år gammalt, kommit som kund till gärningsmannens affär. Gärningsmannen hade då misshandlat och bundit offret och sedan, när offret hotade med att prata med polisen, dödat denne. Gärningsmannen dömdes för mord då dödandet varit grymt och smärtsamt. Han hade dessutom visat upp särskild råhet samtidigt som dödandet skett för att gärningsmannen ville förhindra att brottet uppdagades. Offret i HD:1995:102 befann sig i sin säng när gärningsmannen angrep honom genom att upprepade gånger slå honom i huvudet med en yxa, en hammare och ett järnrör. Högsta domstolen uttalade att det visserligen var möjligt att offret mist medvetandet redan vid första slaget och därför inte blivit utsatt för någon särskilt stor smärta. Med tanke på gärningsmannens ihärdiga strävan att döda offret samt brottsredskapen och på vilket sätt de använts ansågs dock dödsmisshandeln vara präglad av särskild råhet. Brottet rubricerades därför som mord. I HD:2004:80 dömdes en man för mord sedan han hade skjutit sin fru till döds med en pistol. Frun träffades av drygt tio skott. Gärningsmannen var i HD:2004:119 ledare för en klubb för yrkesbrottslingar. Sedan offret inte gjort som gärningsmannen velat – han hade bland annat vägrat att utföra ett uppdrag att döda – hade gärningsmannen för att bevara sin auktoritet och ställning i gruppen samt för att bevara sammanhållningen i den brottsliga organisationen tagit livet av offret genom ett skott i pannan. Även i detta mål rubricerade Högsta domstolen brottet som mord. I HD:2005:7 hade två män dödat en tredje, som befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Dödsmisshandeln hade bland annat bestått av slag och sparkar mot offrets huvud. Gärningsmännen hade även hoppat på offrets huvud och bröstorg. Högsta domstolen dömde de två gärningsmännen för mord.

4.1.2.2 Dråp

Gärningsmannen hade i HD:1984-II-142 först våldtagit offret och sedan strypt henne till döds. Högsta domstolen poängterade att sättet att döda inte präglats av särskild råhet eller grymhet och dödandet hade inte heller skett efter planmässighet eller moget övervägande. Brottet bedömdes därför som dråp. Rekvisitet om moget övervägande ansågs inte vara uppfyllt i HD:1985-II-112. Bakgrunden till brottet var att gärningsmannen hade blivit avlägsnad från en restaurang med, enligt denne, onödigt mycket våld. Han begav sig därför hemåt för att hämta en pistol och sköt sedan vaktmästaren, som avlägsnat honom, till döds. Då gärningen ansågs både ha påbörjats och slutförts i samma upphetsningstillstånd föregicks enligt Högsta domstolen gärningen inte av något moget övervägande från gärningsmannens sida. Eftersom ingen försvårande omständighet i enlighet med 21 kap. 2 § strafflagen därmed förelåg dömdes gärningsmannen för dråp. Med syfte att

stjåla vapen bröt sig gärningsmannen i HD:1996:76 in hos offret. Han stötte dock på offret, utrustat med ett hagelgevär. Detta ledde till att gärningsmannen attackerade offret, som dog av flera knivhugg. Då Högsta domstolen inte ansåg det bevisat att gärningsmannen dödat offret efter moget övervägande för att tillägna sig vapnen bedömdes gärningen som dråp. I HD:2002:124 var offret berusat och lindrigt utvecklingsstört. När hon försökt ta sig in i gärningsmannens bil ströp gärningsmannen henne för att undvika detta. En stund senare knuffade han henne i vattnet från en brygga, vilket resulterade i att hon avled. Brottet bedömdes som dråp. I HD:2004:63 hade gärningsmannen, som endast var 15 år, misshandlat en 14-årig flicka som han träffat av en händelse. Efter att flickan förlorat medvetandet bar gärningsmannen henne till en dikesbotten där han stod på henne och försökte strypa henne. På grund av gärningsmannens gärningar kvävdes offret efter att ha andats in vatten med bottenslam. Högsta domstolen dömde gärningsmannen för dråp.

4.1.2.3 Dråp under förmildrande omständigheter

I nödvärn hade den åtalade i HD:1994:2 slagit offret, som befunnit sig hemma hos gärningsmannen, med ett järnrör. Då offrets olagliga angrepp varit en väsentligt bidragande orsak till gärningen bedömdes gärningen av Högsta domstolen som dråp under synnerligen förmildrande omständigheter.

4.2 Norge

4.2.1 Lagreglering

I Norge regleras brotten mot liv och hälsa i 22 kap. straffeloven. Det finns endast en form av uppsåtligt dödande, nämligen dråp. Detta brott regleras i 233 §. Man har dock delat upp bestämmelsen i två stycken. Trots att det endast finns en nivå av uppsåtligt dödande anges i bestämmelsens andra stycke omständigheter som ska föranleda ett strängare straff. Således kan det strängaste fängelsestraffet tillämpas när gärningsmannen handlat med berätt mod, om han begått brottet för att underlätta eller dölja ett annat brott eller för att undandra sig straff för ett annat brott. I dessa fall kan 21 års fängelse dömas ut. Detsamma gäller enligt bestämmelsen vid återfall eller när särskilt försvårande omständigheter föreligger.

Den norska straffeloven är över hundra år gammal. Straffelovkommissionen tillsattes därför år 1980 med uppdraget att lägga fram ett förslag till en ny strafflag. Kommissionens arbete avslutades 2002 och har resulterat i flera betänkanden till grund för den nya lagen. En delutredning om straffrättens allmänna del, NOU 1992 nr. 23, kom 1992 och följdes av en proposition i samma ämne den 2 juli 2004, Ot.prp. nr. 90. Denna proposition har antagits av riksdagen, men den nya lagstiftningen har ännu inte trätt i kraft. Propositionen i fråga berör dock, då den endast behandlar straffrättens

allmänna del, inte de enskilda brottsbestämmelserna.⁷⁵ Propositionerna som behandlar straffrättens särskilda del har delats upp på två och har sin grund i betänkandet NOU 2002 nr. 4. I betänkandet föreslog kommissionen att man skulle införa en ny bestämmelse om grovt dråp. Förslaget innebar att domstolen efter en helhetsbedömning skulle bedöma om den nya bestämmelsen om grovt dråp skulle tillämpas. Vad gäller kvalificerande omständigheter betonade kommissionen 233 § andra stycket, som nämnts ovan. I och med denna bestämmelse tillämpas alltid en strängare straffmätning om gärningen varit planerad. Kommissionen menade dock att ett dödande med berätt mod inte nödvändigtvis måste hänföras till den nya, strängare bestämmelsen. Detta ska istället avgöras efter en helhetsbedömning. Den föreslagna bestämmelsen om grovt dråp ansågs dock som en försvårande omständighet böra nämna ett planmässigt utförande. Återfall ansågs av kommissionen inte vara relevant för gränsdragningen. Däremot menade man att gärningsmannens motiv överlag skulle beaktas i samband med rubriceringen. Den omständigheten att brottet begåtts för att underlätta eller dölja ett annat brott eller för att undandra sig straff för detta föreslogs uttryckligen böra anges som en försvårande omständighet.⁷⁶

Det norska justitiedepartementet antog dock inte kommissionens förslag vad gäller bestämmelsen om grovt dråp. Istället valde man att behålla den reglering som fanns, det vill säga endast en nivå av uppsåtligt dödligt våld. Man menade att uppsåtligt dödligt våld är en så pass brutal handling med en så definitiv följd att det är att gå alltför långt att gradera olika former av en sådan handling. Då handlingarna kommissionen avsåg att gradera har samma följd ansåg justitiedepartementet att dessa handlingar, framför allt ur de efterlevandes synpunkt, bör rubriceras på samma sätt. Man menade även att kommissionens förslag om ett maximistraff på 15 års fängelse för dråp skulle innebära att domstolarna tvingas att rubricera brottet som grovt för att kunna utdöma ett rimligt straff. En tudelning av uppsåtligt dödligt våld ansågs därmed kunna leda till en vanskelig skillnad ur straffmätningssynpunkt. Fördelen med att endast lagstadga en form av uppsåtligt dödligt våld är enligt justitiedepartementet en straffprocessuell förenkling. Även om grovt dråp inte infördes i Norge infördes emellertid en något strängare straffskala för brottet dråp. Minimistraffet höjdes från sex till åtta år. Maximistraffet på 21 år behölls dock. Departementet nämnde även vissa omständigheter som bör beaktas i försvårande riktning vid straffmätningen. De omständigheter som omnämndes i propositionen var att dråpet begåtts på ett grovt sätt, varit planmässigt utfört eller begåtts för att underlätta eller dölja ett annat brott eller för att gärningsmannen skulle undandra sig straff för detta brott.⁷⁷ Man menade även att straffet för ett så kallat "ordinärt" dråp borde vara tolv års fängelse istället för de tio år som tidigare varit standard för ett sådant brott. Detta då dråp är det allvarligaste

⁷⁵ SOU 2007:90, s. 105 f.

⁷⁶ NOU 2002 nr. 4, avsnitt 9.13.2.

⁷⁷ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009), s. 185.

våldsbrottet och då även straffen för andra grova våldsbrott enligt departementet bör skärpas betydligt.⁷⁸

I Norge regleras straffmätningen av det vi kallar barmhärtighetsdödande i en egen bestämmelse. I 235 § andra stycket straffeloven stadgas nämligen att det faktum att någon dödat annan med samtycke eller av medlidande berövat en hopplöst sjuk person livet eller medverkat därtill kan leda till straffnedsättning eller till en mildare straffart.

4.2.2 Rättspraxis

Under åren 1999-2006 dömdes i Norge i genomsnitt 20 personer för dråp varje år, närmare bestämt mellan 17 och 36 personer per år.⁷⁹ Som tidigare nämnts finns det i Norge endast en grad av uppsåtligt dödligt våld, nämligen dråp. Norsk rättspraxis kan ändå vara intressant att undersöka, då straffutmätningen kan avslöja hur strängt domstolen ser på den aktuella gärningen. Därmed kan man se vilka omständigheter som anses vara förmildrande respektive kvalificerande. Med tanke på rättsläget i Norge läggs alltså i detta avsnitt större vikt vid längden på det fängelsestraff som utdöms.

4.2.2.1 Kvalificerande omständigheter

Särskilt försvårande omständigheter ansågs av norska Högsta domstolen föreligga i mål 2003/375. Bråk hade uppstått mellan två gäng. Sedan alla i offrets gäng utom offret själv hade avlägsnat sig stack denne en person tillhörande gärningsmannens gäng med en kniv. När offret släppt denne gängmedlem sköt gärningsmannen mot offret. Skjutandet fortsatte även sedan offret var på väg bort från gänget. Högsta domstolen lade framför allt vikt vid att det rörde sig om gängbrottslighet. Gärningsmannen och hans gäng hade kört runt i staden med vapen och skapat en mycket farlig situation då de hotade offrets gäng. Den skottsälva som avlossades efter att offret var på väg bort ansågs speciellt försvårande. Gärningen skedde på öppen gata, vilket klassificerades som en försvårande omständighet trots att inga andra människor befann sig på platsen. Då gängmedlemskap innebär ett starkt incitament att följa gängets normer istället för samhällets ansågs både individual- och allmänpreventiva hänseenden tala för ett strängt straff. Gärningsmannen dömdes till 13 års fängelse. Detta straff omfattade dock även vissa andra brott. I HR-2004-00467-A rörde det sig om ett oprovocerat dråp av en försvarslös kvinna i hennes hem. Efter kraftigt våld blev offret avklätt med avsikt att få gärningen att se ut som ett sexualbrott. Högsta domstolen ansåg brottet ha begåtts under särskilt försvårande omständigheter och straffet blev 14 års fängelse. Högsta domstolen dömde i HR-2007-01590-A den tilltalade till 15 års fängelse för att ha tagit livet av sin sambo och dennes vuxna dotter. Mannen hade bråkat med sambons

⁷⁸ Se HR-2007-01590-A.

⁷⁹ SOU 2007:90, s. 105.

dotter och skjutit henne med en revolver i stark affekt. När sambon då hade kommit in i rummet hade han skjutit även henne. Domstolen uttalade att varken förmildrande eller försvårande omständigheter förelåg. Utgångspunkten hade därför varit ett tioårigt fängelsestraff om mannen endast dödat ett offer. Då två personer hade bragts om livet blev utgångspunkten istället 16 år. Det slutliga straffet blev 15 års fängelse, då gärningsmannen själv hade larmat polisen efter gärningarna. Särskilt kvalificerande omständigheter ansågs föreligga i Agder lagmansretts dom i mål LA-2009-72131, i vilket gärningsmannen hade tagit livet av sin fru. Han hade sedan tidigare varit våldsam mot henne och bland annat hade ett besöksförbud meddelats, som dock hade gått ut vid tiden för gärningstillfället. Vid dagen för dödandet hade gärningsmannen varit på möte med tre av de gemensamma barnen, med syfte att skapa bättre kontakt mellan fadern och barnen. Vid detta tillfälle avslöjade barnen att deras moder, tillika faderns fru, hade träffat en ny man. Modern och den nya mannen tog även kontakt med gärningsmannen, då de önskade gifta sig. När de tre sedan, tillsammans med barnen, träffades för att samtala uppstod bråk. Gärningsmannen tog då fram en kniv och högg sin fru till döds med 22 knivhugg. Flera kvalificerande omständigheter ansågs av lagmansretten föreligga. Knivhuggen hade inte bara varit mycket allvarliga – flera av dem hade ensamma kunnat leda till offrets död – utan de hade även utdelats inför de gemensamma barnen. Gärningen hade därutöver lett till att offret upplevt allvarlig dödsångest och smärta samtidigt som hon varit medveten om att barnen iakttog händelsen. I tillägg till detta hade offret länge levt i konstant skräck för gärningsmannen. Inga förmildrande omständigheter ansågs föreligga och straffet för dråpet bestämdes till fängelse i 17 år. I samband med straffmätningen beaktade domstolen justitiedepartementets uttalande i ovan nämnda proposition om att straffet för ett ordinärt dråp inte bör sättas under 12 års fängelse. Eidsivating lagmansrett dömde i LE-2009-65380 två män för överlagt dråp i enlighet med 233 § andra stycket straffeloven. Då dråpet ansågs vara överlagt utgick man i straffmätningen från ett straff på 16 års fängelse. De två gärningsmännen hade dessutom efter dråpet kastat offret i en brunn samt täckt det med sopor och andra föremål. Därutöver hade man under en relativt lång tid gett sken av att offret fortfarande var vid liv. Gärningsmännen dömdes till 14 respektive 16 års fängelse för det överlagda dråpet och diverse andra brott. Tilläggas bör här att den ena gärningsmannen av andra skäl fick viss straffnedsättning. I mål LE-2009-130916 inför samma domstol uppstod meningsskiljaktigheter mellan gärningsman och offer. Detta ledde till att gärningsmannen tog en så kallad ”biffkniv” och stack den i offrets hjärta. Domstolen uttalade att straffnivån för dråp på senare tid har ökat och att straffet för ett dråp av normalgraden – alltså utan vare sig förmildrande eller kvalificerande omständigheter – ligger på tolv års fängelse. Ett ordinärt dråp ska anses föreligga när beslutet tas i samband med gärningen, alltså utan planering, och det föregås ofta av någon form av provokation. Som en kvalificerande omständighet ses därför det faktum att gärningsmannen handlat målmedvetet och kontrollerat samt räknat med att offret ska avlida av gärningen. Straffet för ett överlagt dråp anses ligga på runt sex år högre än straffet för ett dråp av normalgraden. I det aktuella målet ansåg domstolen det inte föreligga några förmildrande

omständigheter, men dock ett antal kvalificerande sådana. Gärningen ansågs ha skett på ett kallblodigt och kontrollerat sätt samtidigt som det var gärningsmannen som inlett våldsutövningen. Offret hade inte uppträtt på ett provocerande sätt och varit helt skyddslös. Trots att han haft tid att besinna sig hade gärningsmannen stuckit offret på ett oprovocerat och målmedvetet sätt. Gärningsmannen dömdes för dråp till 13 års fängelse. I detta straff ingick även något år extra på grund av återfall i brott.

4.2.2.2 Förmildrande omständigheter

I Högsta domstolens dom i mål 2000/494 hade gärningsmannen stuckit sin kamrat till döds med en kökskniv. Båda var berusade och det fanns grund att anta att dråpet hade föregåtts av oegentligheter mellan de två och att gärningsmannen känt sig provocerad. Gärningsmannen dömdes till åtta års fängelse. Förmildrande omständigheter ansågs föreligga även i Högsta domstolens dom i mål 2002/163, i vilket en son hade tagit livet av sin fader. Sonen hade under sin uppväxt blivit utsatt för flera sexuella övergrepp från faderns sida. Detta var dock 15 år före gärningstillfället. Domstolen lade vikt vid de allvarliga övergrepp som skett, men poängterade ändå att det var många år sedan. Sonen dömdes till sju års fängelse. Högsta domstolen fastställde i mål 2003/936 en dom meddelad av en lagmannsrett. Gärningsmannen dömdes där till sex års fängelse för dråp då han överskridit sin nödvärnsrätt. Han hade i samband med gärningen blivit hotad av offret, som krävde in pengar från gärningsmannen. I Borgarting lagmansretts dom i mål LB-2009-71720 hade gärningsmannen, som var psykiskt sjuk, sökt upp sin före detta sambo och tagit livet av denna. Domstolen ansåg gärningsmannens tillstånd vara en sådan förmildrande omständighet som bör leda till att straffet sänks. Denna omständighet i kombination med att offret agerat ytterst dominant över gärningsmannen trots att deras förhållande var över ledde till att straffet bestämdes till sju års fängelse.

4.3 Danmark

4.3.1 Lagreglering

Även Danmark reglerar, precis som Norge, endast en form av uppsåtligt dödligt våld, nämligen dråp. Brotten mot liv och hälsa regleras i 25 kap. i den danska straffloven. I 237 § återfinns regleringen av dråp. Den som begår ett dråp riskerar fängelse från fem år till livstid. I bestämmelsen anges inte som i Norge några för straffmätningen försvårande omständigheter. Det danska Justitsministeriet rapporterade till Straffnivåutredningen i samband med framarbetandet av SOU 2007:90 att normalstraffet för dråp då var ungefär tolv år.⁸⁰ Påföljden bestämdes dock vanligen lägre vad gäller dråp som skett i nära relationer – normalstraffet för ett sådant dråp var länge fängelse i tio år.⁸¹ Enligt den danska Högsta domstolen berodde denna

⁸⁰ SOU 2007:90, s. 103.

⁸¹ I Danmark benämns dessa brott ”drab i samlivsforhold”.

särbestraffning på att sådana dråp ofta är begångna under påverkan av en särskild känslomässig belastning. För en användning av den något lägre straffutgångspunkten krävdes därför egentligen att en sådan påverkan hade förelegat vid gärningen. Utgångspunkten har dock enligt domstolen tillämpats även i mål där det inte föreligger några upplysningar om sådan känslomässig belastning.⁸² Rättsläget vad gäller dråp i nära relationer har nyligen förändrats – mer om detta under avsnitt 4.3.2.3.

4.3.2 Rättspraxis

År 2005 dömdes i Danmark 31 personer till fängelse för dråp. Den genomsnittliga längden på fängelsestraffen var 10 år 10 månader.⁸³

4.3.2.1 Kvalificerande omständigheter

Av UfR 2001 s. 396 följer att grovt våld är en omständighet som ses som försvårande. Detta i kombination med att offret var en äldre man som de tilltalade brutit sig in hos ledde i UfR 2003 s. 2504/2 till att straffet blev 14 års fängelse. I UfR 2004 s. 1456 hade gärningsmännen rånat en bank och sedan skjutit en person, som försökt hindra deras flykt därifrån, till döds. Gärningsmännen dömdes till 16 års fängelse. Dödande i samband med inbrott ansågs i UfR 2005 s. 1278 vara en försvårande omständighet. Efter att gärningsmannen hade brutit sig in hos offret för att stjäla dennes bankkort uppdagades gärningsmannens brott av offret. Den unge gärningsmannen, vid gärningstillfället 19 år gammal, högg då ner lägenhetsinnehavaren med en kniv. Efter en helhetsbedömning av brottets grovhet och gärningsmannens låga ålder bestämde danska Högsta domstolen straffet till 13 års fängelse. I UfR 2005 s. 2635 hade gärningsmannen som hämnd för att offrets fader hade tagit livet av gärningsmannens moder dödat offret. Landsretten poängterade att det rörde sig om ett dråp som hämnd för ett brott som offret inte hade begått. Detta ansågs vara en försvårande omständighet. Att dråpet föregåtts av en våldtäkt mot offret anses också vara en försvårande omständighet i samband med straffmätningen. En sådan bakgrund till gärningen ledde i UfR 2005 s. 2353 till att gärningsmannen dömdes till livstids fängelse för brottet, som riktats mot en tioårig flicka. Gärningsmannen hade kommit till flickans hem som sotare. Ett fängelsestraff på 16 år dömdes gärningsmännen till i UfR 2006 s. 1056. Männen hade tagit livet av en bilförare genom att placera en bomb i dennes bil. Bilen var placerad utanför ett sjukhus barnavdelning, vilket av domstolen ansågs vara försvårande. Då gärningen endast varit riktad mot offret och då ingen annan kommit till skada ansågs livstids fängelse dock inte vara försvarbart i detta fall. Mycket försvårande omständigheter ansågs föreligga i UfR 2007 s. 1933. Två gärningsmän hade i samband med ett inbrott tagit livet av två försvarslösa offer. De hade även tagit med sig

⁸² UfR 2009 s. 433.

⁸³ SOU 2007:90, s. 103.

stöldgods från lägenheten. Då inga förmildrande omständigheter förelåg dömdes gärningsmännen till fängelse på livstid.

4.3.2.2 Förmildrande omständigheter

Som förmildrande har Högsta domstolen bland annat klassificerat följande omständigheter i samband med straffmätningen. Att på grund av svartsjuka ta livet av en annan kvinna bedömdes i UfR 1991 s. 645 som något förmildrande. Gärningsmannen påstod att brottet begåtts på grund av att hon ansåg offret vara anledningen till att gärningsmannens sambo gjort slut på förhållandet dem emellan. Med anledning av detta dömdes hon till tio års fängelse. Offret hade i UfR 2000 s. 1602 utsatt gärningsmannen för sexuella närmanden i samband med en fest. Detta ansågs dock inte påverka bedömningen utan straffet sattes till tolv års fängelse. I ovan nämnda UfR 2005 s. 2635 hade gärningsmannen utav hämnd tagit livet av sin moders mördares son. Landsretten beaktade det faktum att brottet begåtts under stark affekt föranledd av mordet på gärningsmannens moder. Han hade dessutom angivit sig själv. Gärningsmannen dömdes, efter beaktande av de försvärande omständigheter som angetts ovan, till tolv års fängelse.

4.3.2.3 Dråp i nära relationer

Det följer bland annat av UfR 2004 s. 34/1 och UfR 2003 s. 2454 att normalstraffet för dråp i nära relationer tidigare var tio års fängelse. Rättsläget förändrades dock något av Högsta domstolen i UfR 2009 s. 433. En man hade först skjutit sin sambo i huvudet och därpå satt eld på deras gemensamma hus, i vilket sambon fortfarande uppehöll sig. Branden ledde till att sambon avled på grund av rökförgiftning. Högsta domstolen uttalade att utgångspunkten vid straffmätningen för ett dråp på en äkta make/maka eller en sambo bör vara tolv års fängelse – inte tio som det varit förr. Anledningen till detta är att synen på äktenskap och samboende har förändrats. Numera är det inte onaturligt att gå skilda vägar mot den ena partners önskan. Domstolen tillade även att det krävs icke oväsentliga förmildrande eller försvärande omständigheter för att antingen höja eller sänka straffet med ett år. Då man i det aktuella målet inte kunde utgå från att dråpet begåtts under påverkan av en sådan särskild känslomässig belastning som nämnts ovan dömdes gärningsmannen till tolv års fängelse.

5 Gränsdragningens utveckling

Av den statistik som redovisats ovan framgår att andelen dödligt våld som rubriceras som mord har ökat. Andelen gärningsmän som gjort sig skyldiga för dödligt våld och som döms för mord har ökat från 44 % första hälften av 1990-talet till 64 % åren 1999 till 2006.⁸⁴ Utvecklingen av det dödliga våldet är intressant inte bara ur gränsdragningssynpunkt utan den kan även ge en fingervisning av hur utvecklingen för andra våldsbrott har yttrat sig.⁸⁵ Som citerats i inledningsavsnittet anser Straffnivåutredningen i SOU 2007:90 att den ökade andelen mord knappast kan förklaras med att våldet i samband med brotten har blivit grövre eller mer svårartad. Skälet till denna slutsats är att en ökning av det mest allvarliga dödliga våldet rimligtvis även hade åtföljts av en ökning av det mindre allvarliga dödliga våldet i samhället. Så är det dock inte – det dödliga våldet som helhet har tvärtemot minskat. Straffnivåutredningens svar på ökningen av andelen mord är istället att domstolarna fram till NJA 2007 s. 194 har utvecklat en mer allvarlig syn på dödligt våld.⁸⁶ Anledningen till denna allvarliga syn tros vara en allmänt strängare syn på våld i samhället.⁸⁷ Möjliga skäl till en lägre acceptans behandlas närmare under kap. 6.

Även Brå har en liknande syn på utvecklingen i rubriceringshänseende. Utan att ha någon undersökning av skadebilden hos offren att luta sig på menar man att ingenting tyder på att våldet skulle ha blivit grövre. Våldsmetoderna har till exempel inte förändrats. Det har inte heller skett någon förändring av relationerna mellan gärningsman och offer som kan förklara utvecklingen. Brå ger därför, precis som Straffnivåutredningen, som förklaring till brottsutvecklingen att domstolarna idag ser mer strängt på dödligt våld än vad man gjorde förr.⁸⁸

I remissvaren på Straffnivåutredningens förslag framkom vissa synpunkter gällande rubriceringen av uppsåtligt dödligt våld.⁸⁹ Juridiska fakulteten vid Lunds universitet framförde att brottsbeskrivningen för mord är alltför öppen, vilket leder till att vägledningen för praxis blir bristfällig. För att domstolarnas praxis ska bli enhetlig krävs därför, enligt Juridiska fakulteten, att mordbestämmelsen utformas på ett mer detaljerat och precist sätt. Praxis leder idag till en ökad stränghet och är inte enhetlig. Förutom att fler fall bedöms som mord döms även fler gärningsmän till livstids fängelse, trots att detta inte varit befogat enligt lagförarbeten och doktrin.⁹⁰

Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet anförde i sitt remissvar att det är ett rimligt konstaterande att acceptansen för våld

⁸⁴ Se även SOU 2007:90, s. 125.

⁸⁵ Sarnecki, s. 88.

⁸⁶ SOU 2007:90, s. 125.

⁸⁷ Ibid., 135 f.

⁸⁸ Brå-rapport 2008:23, s. 79.

⁸⁹ Se remissammanställning JU2007/10575/L5.

⁹⁰ Remissammanställning JU2007/10575/L5, s. 9.

minskat i samhället. Man menar dock att det inte riktigt framgår av förslaget huruvida man menar att straffmätningen ska anpassas efter en skärpt syn hos allmänheten eller om tanken är att allmänheten och Högsta domstolen ska uppfostras till en mer sträng syn.⁹¹ Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet poängterade dock att utredningen inte på ett tillräckligt sätt visat att allmänhetens syn på våldsbrott numera präglas av minskad acceptans. Man menar istället att acceptansen av sådana brott alltid varit låg. Gränsdragningen behöver enligt samma remissinstans utredas på ett noggrannare sätt. Det förslag utredningen lämnar riskerar att leda till att fler fall bedöms som mindre allvarliga mord, trots att de enligt utvecklad praxis egentligen skulle ha rubricerats som dråp på grund av förmildrande omständigheter. Detta kan i sin tur leda till att mordbestämmelsen urvattnas.⁹²

5.1 NJA 2007 s. 194

I samband med frågan om huruvida gränsdragningen mellan mord och dråp har förändrats eller ej bör NJA 2007 s. 194 nämnas. Det var nämligen i Högsta domstolens domskäl i detta mål som den strängare synen på dödligt våld synliggjordes, även om domskälen berörde straffmätning och inte brottsrubricering. I det aktuella målet hade en man berövat sin sambo livet genom att tilldela henne knivhugg och genom att strypa henne. Vad gäller brottsrubriceringen ansåg man inga omständigheter tala i förmildrande riktning och dömde därför gärningsmannen för mord. Högsta domstolen poängterade i domskälen att det vid en jämförelse av morddomar framgår att antalet livstidsstraff har gått från att vara lägre till att vara högre än antalet tidsbestämda straff. Utvecklingen visar även en skärpning av den påföljd som i realiteten följer på ett livstidsstraff. Ett livstidsstraff som döms ut idag är alltså i realiteten strängare än ett livstidsstraff som dömdes ut fram till i början av 1990-talet.

Högsta domstolen markerade att livstidsstraffet, med hänsyn till det som behandlats ovan och med hänsyn till det faktum att ett brott rubriceras som mord just på grund av att domstolen inte ansett det föreligga några förmildrande omständigheter, bör förbehållas de allvarligaste fallen. Vad gäller det brott som var uppe för bedömning ansåg man inte det för en livstidsdom räcka att brottet begåtts med en kniv mot en skyddslös närstående i dennes hem. Gärningsmannen dömdes därför till fängelse i 10 år.

⁹¹ Remissammanställning JU2007/10575/L5, s. 10.

⁹² Ibid., s. 9 f.

5.2 Har gränsen förskjutits?

I detta avsnitt presenteras rättsfall med likartade föreliggande omständigheter. Detta i ett försök att utreda huruvida den allt större andelen brott som rubriceras som mord beror på en strängare syn på dödligt våld från domstolarnas sida.

5.2.1 Dödande av en så kallad plågoande

Dödande av en plågoande sker mycket sällan och praxis på området är därför inte omfattande. Detta gör det å andra sidan lättare att göra en jämförelse mellan de få rättsfall som finns. I Helsingborgs tingsrätts dom i mål B 1403/86 var omständigheterna något speciella på det sättet att det var den plågade flickvännens pappa som begick gärningen. Offret hade länge misshandlat och hotat sin sambo. Våldet eskalerade till att även inkludera tillhyggen – vid tre tillfällen slog han henne till exempel med en yxa. Våldet riktade sig inte bara mot kvinnan utan även mot deras gemensamma barn. Vid ett tidigare tillfälle hade hon hyrt en torped för att döda sin plågoande. Torpeden försvann dock med pengarna. All misär ledde bland annat till att kvinnan försökte ta livet av sig. För sin dotters och sina barnbarns skull beslutade gärningsmannen att ta livet av plågoanden. Han smög en natt in i dotterns och offrets gemensamma hus och slog med hjälp av en hammare ihjäl offret, som låg och sov. Tingsrätten ansåg det vara utrett att anledningen till gärningen var den misshandel offret gjort sig skyldig för gentemot sin sambo och de gemensamma barnen. Faderns gärning rubricerades därför som dråp.

Gärningsmannen var i Svea hovrätts (avdelning 12) dom (DB 65), meddelad den 23 maj 1996, offrets son. Bakgrunden till brottet var att fadern under många år inte bara misshandlat gärningsmannens moder utan även starkt provocerat resten av familjen. Den direkt utlösande faktorn var en misshandel av modern. Misshandeln ledde till att gärningsmannen under påverkan av besinningslöst raseri tog livet av sin fader. Med utgångspunkt i faderns beteende mot familjen under årens lopp dömdes gärningsmannen för dråp.

I RH 1999:86 hade offret under en längre tid både fysiskt och psykiskt misshandlat gärningsmannen. Då offret fick permission från ett fängelsestraff, som han avtjänade på grund av grova narkotikabrott, införskaffade gärningsmannen av rädsla en pistol. När offret låg och sov tog gärningsmannen tillfället i akt och sköt honom till döds. Eftersom gärningen föregåtts av långvarig psykisk och fysisk misshandel och då Svea hovrätt inte ansåg det vara bevisat att gärningen varit planerad bedömdes brottet som dråp.

Omständigheterna i målen ovan liknar till stor del omständigheterna i mål B 2291-07 som prövades av Hovrätten för Västra Sverige. Gärningsmannen

hade länge blivit utsatt för både misshandel och psykisk press från sin man. Dagen för gärningen var offret våldsamt och hotade flera gånger sin fru att han skulle döda henne. Mannen hade gått och lagt sig när frun attackerade honom med en kniv. Innan han dog av knivhuggen hann han emellertid vakna och fråga gärningsmannen vad hon gjorde. Efter gärningen tillkallade frun genast ambulans. Hovrätten lade vikt vid att gärningen utförts med en kniv och riktats mot en skyddslös närstående i den gemensamma bostaden. Förloppet hade dessutom inte varit kortvarigt, vilket inneburit att offret känt dödsångest och annat lidande. Någon beaktansvärd provokation ansåg man inte ha förelegat. Trots att gärningsmannen med anledning av offrets förhåvanden befunnit sig i ett långvarigt psykiskt stresstillstånd dömdes hon för mord.

5.2.2 Dödande efter provokation/i affekt

Många fall av uppsåtligt dödande sker i stark affekt efter någon form av provokation. Ofta har gärningen då föregåtts av ett bråk gärningsman och offer emellan. De rättsfall som presenteras här är bara en handfull, men är utvalda då omständigheterna som lett fram till handlingen, det vill säga den provocerande handlingen, i de olika målen påminner om varandra.

5.2.2.1 Sexuella närmanden

Gärningen föregicks i NJA 1975 s. 594 bland annat av att offret gjort närmanden mot gärningsmannens fru. I samband med att offret tvingade gärningsmannen att lämna offrets lägenhet uppstod bråk de två emellan. Gärningsmannen utdelade då flera kraftiga slag och sparkar mot offrets huvud. Dödsmisshandeln avslutades med att gärningsmannen ställde sig på offrets huvud/hals. Då gärningsmannen agerat i stark affekt på grund av offrets närmanden mot gärningsmannens fru rubricerade Högsta domstolen dödandet som dråp.

I NJA 1995 s. 464, som redan behandlats på flera platser i detta arbete, provocerades gärningsmannen av offrets homosexuella invit. Detta ledde till att han hamnade i ett tillstånd av okontrollerat ursinne, vilket i sin tur resulterade i att han genom 64 knivhugg och knivstick i stark affekt tog livet av offret. Då gärningsmannen hamnat i ett tillstånd av okontrollerat ursinne samtidigt som dödsmisshandeln i sin helhet förövats medan han fortfarande var i detta tillstånd rubricerades gärningen efter en samlad bedömning som dråp.

En 17-årig gärningsman skar i Svea hovrätts dom i mål B 7080-00 halsen av en äldre man som gjort sexuella närmanden mot honom. Svea hovrätt dömdo gärningsmannen för mord då dödandet liknade en avrättning. Man menade att det inte förelåg några omständigheter som föranledde en mildare bedömning.

I Göta hovrätts dom i mål B 1502-05 hade offret haft en relation med gärningsmannens fru. I samband med en fest uppstod bråk mellan gärningsman och offer, vilket resulterade i att den tidigare tog livet av sin antagonist med 19 knivhugg. Då man enligt hovrätten inte kunde utesluta att offret uppträtt på ett provocerande sätt, samtidigt som gärningsmannen kände sig oroad över sitt äktenskap, dömde man honom för dråp.

Offret hade i Göta hovrätts dom i mål B 147-07 gjort sexuella närmanden mot gärningsmannens flickvän. Gärningsmannen följde då efter offret och slog denne i huvudet med en ölflaska. Efter detta stampade och sparkade han på offret som nu befann sig på marken. Då det av utredningen framgick att gärningsmannen blivit mycket arg efter närmandena mot hans flickvän och i detta sinneslag begått gärningen dömdes han av hovrätten för dråp.

I Svea hovrätts dom i mål B 3347-07 hade offret varit misstänkt för en våldtäkt på gärningsmannens fru, som efter den påstådda våldtäkten försökt begå självmord. Utredningen angående våldtäkt hade dock lagts ned. Förutom den misstänkta våldtäkten mot gärningsmannens fru hade offret även vid flertalet tillfällen trakasserat dennes familj och utdelat ett stort antal hot mot dem, vilket hade resulterat i flera polisanmälningar. Vid gärningstillfället hade gärningsmannen sökt upp offret i dennes lägenhet och med en hammare och en kniv misshandlat honom till döds i trappuppgången. Södertörns tingsrätt lade vikt vid att gärningen i viss mån varit planerad, att våldet varit kraftigt och att det dödande sticket skett när offret låg skyddslöst på golvet. Vid en samlad bedömning ansåg man inte det faktum att gärningen föregåtts av ett misstänkt övergrepp mot gärningsmannens hustru vara tillräckligt förmildrande för att rubricera gärningen som dråp. Gärningsmannen dömdes följaktligen för mord. Svea hovrätt såg ingen anledning att frångå tingsrättens bedömning i rubriceringsfrågan.

5.2.2.2 Bråk i samband med festligheter

I NJA 1987 s. 33 hade bråk uppstått mellan två för varandra bekanta män efter att de druckit ett stort antal starköl. Bråket ledde till handgripligheter, som i sin tur ledde till att gärningsmannen tog fram en kniv och dödade offret med drygt 20 knivhugg. Då gärningsmannen av någon anledning gripits av besinningslöst raseri och i detta sinnestillstånd förövat gärningen bedömde Högsta domstolen gärningen som dråp.

I en dom från Hovrätten för Övre Norrland i mål B 401-05 var gärningsman och offer gamla bekanta. I samband med en fest blev de båda alkoholpåverkade och började bråka. Gärningsmannen hämtade då en kniv i köket och stack offret med kniven. Knivhugget träffade så illa att offret senare avled. Varken tingsrätt eller hovrätt ansåg att det förelåg förmildrande omständigheter som med tillräcklig styrka talade för att brottet skulle bedömas som mindre grovt. Gärningsmannen dömdes därför för mord.

Två män hade i Svea hovrätts dom i mål B 5987-05 sedan länge umgåtts i samma kriminella kretsar. I samband med en fest bråkade de två hela kvällen – offret bet bland annat gärningsmannen i hakan. Bråket ledde så småningom till en konfrontation då de två brottades. I samband med detta stack gärningsmannen offret två gånger med en kniv så att han avled. Med hänsyn till provokationen bedömdes gärningen som dråp.

5.2.3 Nödvarnsinvändningar

Många gärningsmän hävdar att offret angripit dem och att de därför haft rätt att försvara sig. Som nämnts ovan krävs det för att lämna en sådan invändning utan avseende att åklagaren förebringat så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad.⁹³

I NJA 1992 s. 474 hade de två gärningsmännen sökt upp offret i dennes lägenhet med avsikt att göra narkotikaaffärer. På något sätt utbröt bråk mellan de tre männen, vilket resulterade i lägenhetsinnehavarens död. Gärningsmännen åberopade nödvärn, men Högsta domstolen avfärdade denna invändning som obefogad då man ansåg det vara mycket otroligt att en ensam person skulle angripa två stycken. Att offret tagit fram en kniv troddes bero på gärningsmännens angrepp. Ingen av dem skadades heller av offret. Trots att det inte kunde fastställas vem som utdelat det dödande knivhugget ansågs båda männen vara skyldiga till uppsåtligt dödande. De dömdes för dråp i enlighet med åklagarens yrkande.

Narkotikaaffärer låg även bakom dödandet i Svea hovrätts dom i mål B 9265-05. Gärningsmannen hade av en slump träffat på offret, som var en gammal bekant, på gatan. Gärningsmannen hävdade bland annat att offret vid ett tidigare tillfälle misshandlat honom medvetlös samt att han vid gärningstillfället yttrat ”du har inte fått nog”. Efter att offret gjort en armrörelse skulle gärningsmannen således i självförsvar ha angripit denne. Av flera vittnesutsagor framgick dock att gärningsmannen jagat offret över en gård sedan han utdelat tre knivhugg mot denne, för att sedan utdela ytterligare åtta knivhugg. Gärningsmannens nödvärnsinvändning ansågs på grund av utredningen framstå som så osannolik att den kunde lämnas utan avseende. Svea hovrätt rubricerade gärningen som mord då offret befunnit sig i en skyddslös situation och på ett hänsynslöst sätt blivit utsatt för dödsångest.

Likartade omständigheter förelåg i domen från Hovrätten för Nedre Norrland avseende mål B 192-10. Gärningsmannen hade uppsökt offret i dennes lägenhet för att, enligt egen utsago, driva in en skuld. De båda hade då enligt gärningsmannen hamnat i bråk, vilket lett till att denne med hjälp av en kniv tagit livet av offret. Gärningsmannen hävdade nödvärn, men hovrätten tog inte nödvärnsinvändningen i beaktande – bland annat på grund av att gärningsmannen saknade skador och enligt vittnen verkat helt oberörd

⁹³ Se NJA 1990 s. 210.

efter händelsen. Brottet rubricerades som mord då inga förmildrande omständigheter ansågs föreligga.

5.2.4 Flera gärningsmän

RH 1987:47 berör framför allt valet av påföljd. I målet hade tre gärningsmän åtalats för dråp sedan de tagit livet av en ensam man på en kyrkogård. Tillsammans med en fjärde åtalad hade de genskjutit offret och hindrat honom från att fly från platsen. Efter detta hade de tillsammans och i samråd tagit livet av offret genom att slå och sparka honom. Stockholms tingsrätt dömde de tre gärningsmännen för dråp i enlighet med åtalet. Svea hovrätt gjorde ingen annan bedömning i rubriceringsfrågan.

I RH 1987:87 hade slagsmål utbrutit mellan olika ungdomsgrupper – mellan så kallade ”skinheads” och invandrare. En annan grupp ungdomar försökte stoppa bråket, vilket ledde till att bråk istället utbröt mellan sistnämnda grupp och gruppen med ”skinheads”. En av medlemmarna i den grupp som försökt avstyra bråket blev angripen och avled dagen därpå av sina skador. Både tingsrätten och Svea hovrätt dömde de tre gärningsmännen för dråp utan att nämna vilka förmildrande omständigheter som förelegat. Hovrätten poängterade dock i samband med valet av påföljd att offret *inte* uppträtt på ett provocerande sätt.

Omständigheterna i målet ovan kan liknas vid omständigheterna i RH 1997:1. Två grupper med ungdomar befann sig vid en sjö. Den ena gruppen, bestående av fyra unga män, bestämde sig för att misshandla de två unga männen i den andra gruppen. Efter närmast tortyrliknande misshandel avled en av männen på grund av drunkning. De två män som ansågs ha medverkat till offrets död dömdes av tingsrätten för mord då misshandeln varit långvarig samt särskilt hänsynslös och rå samtidigt som offret hade försatts i ett hjälplöst tillstånd. Hovrätten för Västra Sverige såg ingen anledning att bedöma dessa brott på något annat sätt.

Fyra unga män anföll i Svea hovrätts dom i mål B 1342-07 en ensam man som av en av angriparnas syster anklagades för att ha antastat henne. En av angriparna ansågs ha tagit livet av mannen med ett knivhugg. Då gärningsmannen tagit med sig kniven hemifrån och då offret redan var under angrepp från en av de andra angriparna och därmed befann sig i underläge rubricerades brottet som mord.

5.3 Rättsläget efter NJA 2007 s. 194

Som nämnts ovan uttalade Högsta domstolen i NJA 2007 s. 194 att livstidsstraffet bör förbehållas de allvarligaste fallen av mord. Någon jämförelse mellan rättsfall från tiden innan aktuella dom och rättsfall från tiden efter denna har, med tanke på den korta tidsfristen, inte kunnat genomföras. I SOU 2007:90 uttalar dock Straffnivåutredningen att

åtminstone utvecklingen mot allt fler livstidsstraff har brutits genom Högsta domstolens uttalande i NJA 2007 s. 194. Domstolarna skulle, enligt Straffnivåutredningen, få svårt att låta den strängare synen på dödligt våld som utvecklats i domstolarna komma till uttryck efter Högsta domstolens uttalande om man valde att behålla den tidigare utformningen av straffskalan. Detta gällde åtminstone för straffmätningen.⁹⁴ Utifrån Högsta domstolens resonemang i NJA 2007 s. 194 föreslog man ett införande av en utökad straffskala i BrB 3 kap. 1 § som möjliggör längre tidsbestämda straff. Detta för att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning som beaktar alla föreliggande förmildrande och försvårande omständigheter och för en höjd straffnivå för mord.⁹⁵ Förslaget trädde i kraft 1 juli 2009 genom prop. 2008/09:118.

⁹⁴ SOU 2007:90, s. 146 f.

⁹⁵ Ibid., s. 137 ff.

6 En förklaring till utvecklingen

Justitiedepartementet framhöll redan i kommittédirektiven till Straffnivåutredningen att det var angeläget att utreda hur strafflagstiftningen kunde förändras för att bättre stämma överens med en skärpt syn på allvarlig våldsbrottslighet.⁹⁶ Straffnivåutredningen framhåller i sin tur i SOU 2007:90 att allt tyder på att acceptansen för våld har minskat i vårt samhälle.⁹⁷ Regeringen ställde sig i åtföljande proposition bakom utredningens slutsats vad gäller den minskade acceptansen för våld.⁹⁸ Behovet av att markera en strängare syn på allvarliga våldsbrott har på grund av den minskade acceptansen ökat. Detta gäller framför allt de allra grövsta våldsbrotten.⁹⁹ Anledningen till ett sådant synsätt är dock inte självklar och tål att granskas.

Vårt samhälle utvecklas ständigt mot allt bättre välstånd. Då vi idag generellt sett har det bättre ställt rent ekonomiskt är sådan brottslighet dessutom inte lika kännbar som våldsbrottslighet. Nämnas bör att synen på stöld var så pass sträng under 1700-talet att brottet var belagt med dödsstraff. Ett stöldbrott ses emellertid idag som mindre allvarligt, medan den ökade levnadsstandarden har lett till att kränkningar av den personliga integriteten ses som mycket värre än vad de gjorde förr. Följderna för en enskild som drabbas av våldsbrottslighet är värre nu, då vi vant oss vid de väsentligt förbättrade levnadsvillkoren.¹⁰⁰ Vi har ingen möjlighet att helt skydda oss från våldsbrotten, medan det är lättare att skydda sig från den ekonomiska brottsligheten.¹⁰¹ Risken att drabbas av fysisk skada på annat sätt har samtidigt genom en allmänt ökad välfärd och teknisk utveckling minskat drastiskt.¹⁰² Den allt bättre sjukvården har därutöver lett till att vi lättare kan förebygga och behandla sjukdomar, vilket i sin tur har inneburit att medellivslängden har ökat. Dessa framsteg i samhället medverkar till att våldsbrott blir ett större hot för människors trygghet och välbefinnande än de var förr.

I takt med att städerna blir allt större växer anonymiteten i städerna.¹⁰³ Den allt större anonymiteten innebär ett större hot och kan te sig skrämmande. I och med anonymiteten känner vi oss inte lika trygga som vi gjorde förr, då vi bodde i mindre byar och anonymiteten i stort sett inte existerade. När allvarliga våldsbrott sker på vissa särskilda platser eller drabbar vissa grupper kan de drabba fler människor i de större och mer anonyma samhällen vi numera lever i. Sådana hot gäller inte minst från personer som ingår i diverse kriminella nätverk.¹⁰⁴ Här kan dock nämnas att det enligt den

⁹⁶ Dir. 2007:48 & dir. 2007:137.

⁹⁷ SOU 2007:90, s. 135 f.

⁹⁸ Prop. 2008/09:118, s. 26.

⁹⁹ SOU 2007:90, s. 135 ff.

¹⁰⁰ SOU 1986:14, s. 138.

¹⁰¹ SOU 2007:90, s. 135.

¹⁰² SOU 2008:85, s. 246 f.

¹⁰³ SOU 2007:90, s. 135.

¹⁰⁴ Prop. 2009/10:147, s. 10.

Nationella Trygghetsundersökningen (NTU) trots detta finns en utbredd trygghet i vårt samhälle och att det är relativt få som faktiskt oroar sig för att bli utsatta för brott. 34 % av de tillfrågade uppgav emellertid att de uppfattar att brottsligheten ökar, samtidigt som hela 77 % uttalade att de ganska eller mycket ofta oroar sig över brottsligheten i samhället.¹⁰⁵

En annan förklaring till den minskade acceptansen för våld i samhället kan vara en allt större respekt för varje individs rättigheter. Vi fokuserar idag på individuella rättigheter istället för på kollektiva intressen. Till skillnad från synsättet i den hierarkiska samhällsordning som regerade förr är det idag uteslutet att acceptera våld som en metod för att utöva makt. Istället utgår man från en respekt för individen och alla människors lika värde.¹⁰⁶ Denna förklaring kan förknippas med en annan aspekt, nämligen utvecklingen av normer och uppföranderegler i vårt samhälle. Det moderna samhället kräver ett allt större mått av självkontroll och att man förhindrar att våldsimpulser kommer till uttryck. Sådana normer innebär att våld som konfliktlösning blir allt mindre accepterat.¹⁰⁷

Kritik mot Straffnivåutredningens förklaring om att acceptansen för våld har minskat i vårt samhälle riktas från FRIO, Förtroenderådets Riksorganisation. Man anser att acceptansen är något som skapas genom yttre påverkan, framför allt av media. Genom media får enskilda individer uppfattningen att det dödliga våldet i samhället har ökat och uppfattar därmed hotet om dödligt våld som större och mer överhängande.¹⁰⁸ Massmedias bevakning av kriminaliteten har ökat starkt på senare år. Brottsintresserar allmänheten – framför allt brott som innehåller våld eller sexuella kränkningar. Sådana brott får stor uppmärksamhet inte bara i kvällstidningar utan även i televisionen. Media för ofta vidare till allmänheten att brottsligheten utgör ett ständigt ökande hot. En sådan rapportering leder till att enskilda individers oro ökar. Brottsligheten porträtteras emellanåt som det största hotet mot enskilda individers trygghet och välfärd samt samhället i stort. När då media rapporterar om brott, framför allt våldsbrott, skräms människor. Verkligheten ser dock inte alltid ut som den porträtteras i media. Det är därutöver inte bara den kommunikation som sker genom medias rapporteringar som påverkar enskilda individers rädsla för brott utan även kommunikationen mellan enskilda individer. Sådana samtal bygger inte sällan på rykten.¹⁰⁹

Flemming Balvig, dansk professor i kriminologi, menar att det finns olika anledningar till allmänhetens ökade rädsla för brott. Även han poängterar medias vikt – framför allt anses rädslan för brott bli påverkad av lokal media. Balvig hävdar även att rädslan beror på vilka erfarenheter man har av brott. De personer som endast ”utsätts” för brott genom medias rapporteringar har oftast en större skräck av att utsättas för ett brott på riktigt

¹⁰⁵ Brå-rapport 2010:2, s. 11 & 53 f.

¹⁰⁶ SOU 2007:90, s. 135.

¹⁰⁷ Sarnecki, s. 94.

¹⁰⁸ Remissammanställning JU2007/10575/L5, s. 23.

¹⁰⁹ Träskman (2007), s. 101 f.

än de personer som faktiskt själva blivit utsatt för ett brott. En ännu mindre rädsla figurerar hos de personer som antingen känner människor som arbetar med brott eller som känner människor som dömts för brott. Denna teori är dock inte lika accepterad som teorin om att medias rapportering ökar vår rädsla. Balvig påpekar därutöver att brottsoffer naturligtvis i vissa fall kan bli rädda för framtida brott. Det gäller då framför allt vissa specifika brott, som våldtäkt och rån. Skillnaden är att brottsoffers rädsla ofta blir mer kortvarig, om än intensiv, till följd av brottet.¹¹⁰ En individs rädsla för brott kan även indirekt påverkas av dennes sociala status, då den sociala statusen i sin tur påverkar vilken erfarenhet man har av brott.¹¹¹ Vad gäller Balvigs teori om utsättandets påverkan på individers oro för brott bör här nämnas att både direkta och indirekta erfarenheter av brott enligt NTU leder till högre grader av otrygghet. Uppfattningen att brottsligheten har ökat de senaste åren hänger enligt samma undersökning också ihop med individers otrygghet.¹¹²

Den minskade acceptansen av våld i vårt samhälle kan även förklaras av statens insatser. Kriminalpolitiken har på senare år blivit betydligt strängare. Detta tar sig uttryck i till exempel ökade fängelsepopulationer, nykriminaliseringar, nya tvångsmedel och ett nytt debattklimat.¹¹³ Staten ger vika för påståenden om ständigt ökande brottslighet, vilket leder till en ny trend – en trend som Petter Asp benämner preventionismen. Denna kännetecknas bland annat av en överdriven brottsängslan och en nolltolerans på så sätt att en frånvaro av brott och skador ses som ett normaltillstånd. Kriteriet för framgång med brottsbekämpningen blir huruvida brottsligheten har ökat eller minskat. Genom preventionismen betonas säkerhet, effektivitet och nolltolerans till nackdel för rationalitet, humanitet och realism. Istället för reaktiva åtgärder riktas fokus mot preaktiva åtgärder, vilket exempelvis innebär en ökad kriminalisering.¹¹⁴ Träskman menar att anledningen till den straffskärpning som skett i vårt samhälle är en förändrad syn på brott och straff, inte att brottsligheten ökat eller ändrat karaktär. Den politiska viljan är numera att brott ska straffas strängare.¹¹⁵

Sammanfattningsvis har samhällsutvecklingen lett till att synen på våldsbrott har blivit strängare. Våld ses som mer förkastligt än förr och brottsoffer upplever generellt sett brottet som ett allvarigare övergrepp än vad brottsoffer gjorde förr. Detta visas inte minst på anmälningstatistiken, som har ökat på senare år.¹¹⁶

¹¹⁰ Balvig i Snare (red.), s. 93 ff.

¹¹¹ Ibid., s. 96 f.

¹¹² Brå-rapport 2010:2, s. 12 & s. 62 ff.

¹¹³ Ulväng, s. 5 f.

¹¹⁴ Asp, s. 70.

¹¹⁵ Träskman (2007), s. 119.

¹¹⁶ SOU 2008:85, s. 248 f.

7 Analys och slutsats

Av den statistik som finns gällande mord och dråp framgår att andelen dödligt våld som rubriceras som mord är större idag än för bara ett tiotal år sedan. Medan mindre än hälften, närmare bestämt 44 %, av de för dödligt våld lagförda gärningsmännen dömdes för mord under perioden 1990-1995 dömdes hela 64 % för samma brott under perioderna 1999-2001 och 2002-2006. Man ser alltså en tydlig ökning av andelen mord – en nära fördubbling sedan mitten av 1990-talet. Följden av den ökade andelen mord blir naturligen en minskad andel dråp. 25 % av de som gjort sig skyldiga för dödligt våld under perioden 1990-1995 dömdes för dråp. Motsvarande andel var under perioden 1999-2001 18 % och under perioden 2002-2006 19 %. Även om andelen brott som rubricerats som mord alltså länge varit högre än andelen brott som rubricerats som dråp kan man se en uppenbar skillnad vad gäller rubriceringen idag jämfört med för bara ett tiotal år sedan.

Något som framgår tidigt i denna uppsats är att rättsläget vad gäller gränsdragningen mellan mord och dråp är relativt oklart. Detta framför allt då det inte finns någon tydlig vägledning i vare sig lag, förarbeten eller rättspraxis som domstolarna kan följa. Det enda som framkommer av de två lagbestämmelser som finns är att ett brott kan rubriceras som dråp om för mildrande omständigheter föreligger. Av förarbetena till BrB framgår förvisso vissa omständigheter som kan beaktas i samband med gränsdragningen. Den uppräknade av omständigheter som nämns där är dock knappast uttömmande, samtidigt som förarbetena är daterade så pass tidigt som på 1960-talet. Onekligen har det hänt förhållandevis mycket i vårt samhälle sedan dess. Vår syn på världen har förändrats, vilket även innebär en förändrad syn på våld. Våldet som förekommer vid uppsåtligt dödligt våld idag är inte detsamma som det som förekom förr och omständigheterna som föranleder gärningarna skiljer sig åt. De få omständigheter som räknas upp i förarbetena är inte heller rangordnade på något sätt utan i varje enskilt fall är det upp till domstolen att avgöra vilken eller vilka omständigheter som ska väga tyngst. Föga överraskande leder detta till viss rättsosäkerhet. Det finns sällan ett rättsfall som exakt liknar ett annat och som därför kan ge domstolen klar vägledning i rubriceringsfrågan. En något skönsmässig bedömning från aktuell domstols sida är därmed ofrånkomlig. Detta leder till stora krav på utformningen av domstolarnas domskäl, så att det klart framgår vilka omständigheter som behandlats i samband med gränsdragningen. Så är tyvärr inte alltid fallet. Klara domskäl är därutöver av vikt för att domstolen ska kunna klargöra vilka omständigheter som istället, eller också, tas i beaktande vid den efterföljande straffbestämningen. Bristen på utförliga domskäl är naturligtvis till nackdel för andra domstolar och även för denna uppsats. Samtidigt är det av stor vikt att domstolarna noggrant redovisar sina tankegångar så att allmänheten, och inte minst parterna, förstår bakgrunden till domslutet. Domskälen är emellertid idag onekligen mer utförliga än förr, då man inte sällan dömde gärningsmannen för dråp utan att nämna orsakerna till detta.

7.1 Vilka omständigheter påverkar domstolarnas gränsdragning?

Det finns alltså varken i lag eller i förarbeten någon uttömmande uppräkningslista av de omständigheter en domstol bör beakta i samband med gränsdragningen mellan mord och dråp. Det finns inte heller någon vägledande rangordning som hjälper domstolarna att bedöma vilka omständigheter som ska tillmätas större vikt än andra omständigheter. Flera vägledande rättsfall från Högsta domstolen kan däremot hjälpa till vid rubriceringen.

Något som av många rättsfall framgår som en påtagligt *försvårande* omständighet och som därför praktiskt taget alltid bedöms som mord trots förmildrande omständigheter är dödande av en närstående – framför allt då en man tar livet av en närstående kvinna. I RH 2003:64 påpekas att det enligt Högsta domstolens praxis i princip saknas utrymme att bedöma ett sådant dödande som dråp. En annan försvårande omständighet som ofta nämns i rättsfallen, inte minst i samband med dödande av en närstående, är det faktum att offret ansågs befinna sig i en skyddslös situation. NJA 1989 s. 97, NJA 1994 s. 310 och NJA 2002 s. 116 samt ovan nämnda RH 2003:64 är exempel på rättsfall där gärningen bedömts som mord på grund av offrets ställning som närstående i kombination med dennes skyddslösa situation. Vid dödande av en närstående föreligger därför ofta flera försvårande omständigheter, vilket innebär att utrymmet att döma för dråp blir mycket litet.

Dödande med berätt mod, med andra ord överlagt dödande, rubriceras praktiskt taget alltid som mord. Det enda undantaget verkar vara fall av barmhärtighetsdödande eller dödande av en så kallad plågoande. Att gärningsmannen planerat dödandet visar att han eller hon haft gott om tid för övervägande och trots detta genomfört gärningen – något som visar på hänsynslöshet gentemot offret. Viktigt att notera är dock att åklagaren mycket sällan kan bevisa att dödandet föregåtts av planering. Är förekomsten av denna omständighet inte ställd bortom rimligt tvivel måste domstolen utgå från att gärningen begåtts i hastigt mod. På grund av dessa bevisvårigheter händer det relativt sällan att domstolen kan konstatera ett planerat handlande.

Särskild grymhet är en annan omständighet som kan påverka gränsdragningen i försvårande riktning. Framför allt lägger domstolarna stor vikt vid om offret befunnit sig i en skyddslös situation eller upplevt dödsångest. Att offret befunnit sig i en skyddslös situation poängteras, som tidigare nämnts, inte sällan när offret varit närstående till gärningsmannen. Det krävs dock mycket för att en särskilt grym misshandel ska anses ha förelegat. Av NJA 1994 s. 310 följer till exempel att ett flera minuter långt strypgrepp på sin fru, vilket föranlett stor smärta och stark dödsångest, inte ska betraktas som en särskilt grym misshandel. Att offret upplevt dödsångest innebär ofta att brottet pågått under en längre tid, eller möjligen

att offret blivit skadat på ett sådant sätt att döden inte inträffat förrän efter en längre tid. I NJA 1985 s. 510 ansågs gärningen vara ägnad att ge offret dödsångest på grund av att denne varit instängd i ett trångt utrymme utan möjlighet att försvara sig.

En annan omständighet som bedöms som försvårande är dödande i samband med ett inbrott i offrets hem. I samtliga för denna uppsats undersökta sådana fall har gärningen rubricerats som mord – se till exempel NJA 1999 s. 531. En avgörande anledning till att dessa brott praktiskt taget alltid rubriceras som mord kan vara att brotten sker i offrets hem och av helt okända gärningsmän. Den rädsla och skräck som offren hinner uppleva blir därmed ännu starkare. Hemmet är en plats man ska kunna känna sig trygg i och hela detta raseras när gärningsmannen bryter sig in i offrets fristad. Därutöver sprider sådana gärningar skräck även bland andra medborgare. Detta kan te sig som rimliga anledningar till den stränga synen på sådana brott. Mycket sällan är dödandet planerat vid ett inbrott. Snarare är det nog så att gärningsmannen har förhoppningar att slippa träffa på någon i bostaden, då man vid ett sådant möte riskerar att inte bara förlora sitt byte utan även att bli gripen av polisen. Trots detta blir rubriceringen alltså mord.

En *förmildrande* omständighet som ofta leder till att brottet bedöms som dråp är att dödandet föregåtts av ett bråk mellan gärningsman och offer. Med anledning av bråket anses gärningsmannen ofta ha hamnat i stark affekt och begått gärningen under inflytande av denna affekt. Vad gäller provokation från offrets sida påverkar en sådan ofta gränsdragningen. En tydlig bild av domstolens tillåtande syn på handlande i affekt får man i NJA 1995 s. 464. Trots otroligt många knivhugg och en ur gemene mans ögon sett mycket tvivelaktig reaktion på provokationen rubricerades brottet som dråp. Den förmildrande synen på dödande efter provokation existerar även när provokationen inte riktats direkt mot gärningsmannen utan även mot någon till denne närstående, som till exempel en flickvän. I NJA 1975 s. 594 rubricerades den mycket omfattande misshandeln som skett efter offrets sexuella närmanden mot gärningsmannens fru till exempel som dråp. Domstolarna kan alltså acceptera ytterst grovt våld om gärningen skett under inflytande av stark affekt.

Två omständigheter kan av domstolarnas domskäl tolkas som särskilt förmildrande – barmhärtighetsmord och dödande av en plågoande. Ett undantag från den förmildrande synen på dödande av en plågoande är dock domen i mål B 2291-07 i Hovrätten för Västra Sverige. Det finns alltså en möjlighet för försvårande omständigheter att, så att säga, ta över denna ytterst förmildrande omständighet. Dödande av en plågoande ses som förmildrande då anledningen till dödandet ofta är många år av misshandel – både psykisk och fysisk sådan. Våld gentemot en närstående ses ju dessutom som särskilt grovt och domstolarna visar därför någon slags förståelse för att gärningsmannen – plågoandens offer – velat få ett slut på sitt lidande. Naturligtvis får en avvägning ske mellan offrets tidigare beteende och gärningsmannens gärning. I domen från Hovrätten för Västra Sverige ledde denna avvägning till att brottet trots allt bedömdes som mord,

medan avvägningen i resterande rättsfall med likartad bakgrund som undersökts för denna uppsats ledde till en mildare bedömning. Den aktiva dödshjälp som hade skett i NJA 1979 s. 802 ledde till en dom för dråp och endast ett års fängelse. Barmhärtighetsmord hamnar egentligen i en klass för sig då gärningsmannen i dessa fall inte haft några illasinnade tankar utan istället begått gärningen av omtanke för offret. Att man ser på sådana gärningar på ett mer ursäktande sätt är förståeligt och straffnedsättning sker alltid i dessa fall. Av förklarliga skäl kan man dock inte ogilla åtalet mot en sådan gärningsman. Att ta livet av en annan person är det mest allvarliga man kan göra och samhället måste därför reagera på något vis.

Något märkvärdigt är möjligen det faktum att ett hos gärningsmannen psykiskt avvikande tillstånd ytterst sällan påverkar gränsdragningen. Man kan tycka att ett psykiskt avvikande tillstånd kan få en person att agera på ett sätt som denne annars inte hade agerat. Vissa förhållanden och ageranden från offrets sida kan till exempel för en sådan gärningsman vara provocerande trots att det inte skulle betecknas som provocerande för en frisk person. Klart är hur som helst att ett psykiskt avvikande tillstånd ytterst sällan påverkar gränsdragningen mellan mord och dråp.

Nödsituationer som kan hänföras till 24 kap. BrB men som inte kan frita gärningsmannen från ansvar då han eller hon gått utöver vad som varit tillåtet bedöms mycket ofta som dråp. Att ett sådant dödande bedöms på ett mildare sätt följer relativt naturligt av det faktum att det faktiskt, trots att gärningsmannen gått utöver vad som var tillåtet, förelegat en nödvärnssituation, som det ofta rör sig om. I NJA 2005 s. 237 föranleddes gärningen av ett bråk mellan gärningsman och offer, i RH 2008:90 av trakasserier mot gärningsmannen och dennes familj och i Svea hovrätts dom i mål B 791-03 av offrets försök till våldtäkt på gärningsmannen. De förmildrande situationerna kan alltså te sig på olika sätt.

Gärningsmannens agerande efter dödandet kan påverka rubriceringen i *både försvårande och förmildrande* riktning. Det faktum att gärningsmannen försöker dölja sitt brott eller undviker att vidta några åtgärder därefter tyder enligt Svea hovrätts dom i mål B 1097-04 på ett hänsynslöst beteende medan det av Göta hovrätts dom i mål B 748-06 följer att ett snabbt larmsamtal eller försök att dämpa blodflödet på offret tyder på att gärningsmannen ångrat sig och därmed sällan planerat gärningen sedan tidigare. Även tiden på gärningen kan betraktas som en försvårande eller förmildrande omständighet, beroende på förutsättningarna. I NJA 1995 s. 464 ansågs det inte vara utrett att händelseförloppet varat längre tid än ungefär ett par minuter och denna aspekt påverkade därför i förmildrande riktning. Med tanke på Högsta domstolens uttalande kan man tänka sig att gränsen mellan försvårande och förmildrande går vid ett par minuter.

7.2 Rättsläget i våra grannländer

I *Finland* har man hela tre olika nivåer av uppsåtligt dödligt handlande; dråp, mord och dråp under förmildrande omständigheter. Dråp är huvudstadgandet, medan det för att man ska kunna rubricera brottet som mord krävs att det skett med berått mod, på ett synnerligen rått eller grymt sätt, så att allvarlig allmän fara förorsakats eller att en tjänsteman dödas medan denne på tjänstens vägnar upprätthåller ordning och säkerhet eller på grund av en tjänsteåtgärd. För att dödandet istället ska rubriceras som den mildaste graden av uppsåtligt dödande, dråp under förmildrande omständigheter, krävs att brottet, med beaktande av de exceptionella förhållandena när brottet begicks, gärningsmannens motiv eller andra omständigheter som har samband med brottet, bedömt som en helhet har begåtts under förmildrande omständigheter. Man skulle kunna jämföra Finlands rubricering dråp under förmildrande omständigheter med det svenska dråpet, då det krävs förmildrande omständigheter i bägge fall. Därutöver kan Finlands dråp jämföras med vår mordbestämmelse, som ju är utgångspunkten när ett uppsåtligt dödande har skett. Skillnaden är alltså, om man ställer sig bakom en sådan jämförelse, att Finland har en mordbestämmelse för de allra värsta fallen – de fall som skett under särskilt försvårande omständigheter. Möjligen kan dessa jämföras med de gärningar som i Sverige leder till att gärningsmannen döms till livstids fängelse. Vad som krävs för detta är det dock inte denna uppsats syfte att utreda.

Det framgår av Finlands rättskällor att de omständigheter som de svenska domstolarna anser vara förmildrande respektive försvårande har en motsvarande tillämpning i Finland. En skillnad är dock det faktum att någon av de omständigheter som räknas upp i mordbestämmelsen måste föreligga för att brottet ska kunna bedömas som mord. Detta leder i sin tur till att skulle någon av de i mordbestämmelsen uppräknade omständigheterna föreligga, är det troligt att domstolen dömer gärningsmannen för mord. Detta kan onekligen leda till oönskade konsekvenser, till exempel i de fall då dödandet föregåtts av planering men då förmildrande omständigheter ändå föreligger. Ett exempel är de fall av dödande av en plågoande som mycket ofta rubriceras som dråp i Sverige. Hur mycket som krävs för att bedöma brottet som dråp under förmildrande omständigheter framgår inte av de rättsfall som kunnat undersökas för denna uppsats. En annan betänklighet med Finlands system är att vissa fall av dödande, som möjligen i Sverige hade rubricerats som mord, hamnar under dråpbestämmelsen då de inte uppfyller någon av omständigheterna i den uttömmande uppräknningen.

En fördel med att, som i Finland, ha tre olika nivåer av uppsåtligt dödande och dessutom i lagbestämmelserna uttryckligen nämna försvårande och förmildrande omständigheter är emellertid att man begränsar domstolarnas skönsmässiga bedömning. Domstolarna har med ett sådant tillvägagångssätt en vägledande lagstiftning som ger relativt klara direktiv vad gäller brottsrubriceringen. Detta leder i sin tur till att det blir lättare för både gärningsman och offrets anhöriga att förstå varför domstolen dömt på ett visst sätt.

I Norge finns endast en form av uppsåtligt dödande, nämligen dråp. Nyligen avgavs ett betänkande med förslag om lagändring genom införande av en ny bestämmelse om grovt dråp. Det norska justitiedepartementet accepterade dock inte förslaget, eftersom man ansåg dråp vara ett så pass allvarligt brott med en så definitiv följd att någon indelning i flera grader inte var passande. Man menade dessutom att endast en grad av uppsåtligt dödande innebär en straffprocessuell förenkling och respekt för offrets efterlevande. De omständigheter som framgår av de rättsfall som studerats för denna uppsats syfte visar på tydliga likheter med de omständigheter som beaktas i de svenska domstolarna.

En fördel med Norges system är naturligtvis att domstolen inte blir bunden av förekomsten av en viss omständighet utan kan helt på egen hand avgöra brottets svårhet. En nackdel – andra sidan av samma mynt – är att domstolarnas utrymme för straffmässigt skönsmässiga bedömningar blir mycket stor. Förutsebarheten blir liten och regleringen ställer stora krav på domstolarnas domskäl. Förutsebarheten ökar dock till viss del på grund av att de för straffmätningen försvårande omständigheterna nämns i bestämmelsens andra stycke. Då alla gärningsmän som uppsåtligen dödat en annan döms för samma brott krävs dock en klar motivering vad gäller straffet. Detta gäller inte bara till skydd för den tilltalade utan det är naturligtvis även mycket viktigt för offrets efterlevande att få veta bakgrunden till domen.

Precis som Norge har *Danmark* endast en grad av uppsåtligt dödande. Till skillnad från Norge har man emellertid i Danmark inte i bestämmelsen angett några för straffmätningen försvårande omständigheter, vilket gör straffmätningen än mer öppen. En skillnad från övriga tre länder är att Danmark tidigare har bedömt dödande i nära relationer som en förmildrande omständighet. Högsta domstolen uttalade så sent som 2009 att dödande i nära relationer ska bedömas på samma sätt som annat dödande. Anledningen till att sådana brott har särbehandlats är att de ofta begås under känslomässig belastning. När Högsta domstolen nyligen uttalade sig menade man dock att synen på förhållanden har förändrats och att särbehandlingen därför inte längre är motiverad. Den syn på våld i nära relationer som tidigare rått i Danmark kan för oss te sig förlegad och går helt emot de principer som de svenska domstolarna följer.

Av de rättsfall som undersöktes framgick att tolv års fängelse döms ut relativt regelmässigt när brottet bedöms vara av normal grad. Detta gäller även om omständigheter som i Sverige hade bedömts som kvalificerande förelegat. Att dödandet föregåtts av sexuella trakasserier beaktades till exempel i ett rättsfall inte i samband med straffmätningen. Högsta domstolen har även yttrat att det för ett mildare eller skärpt straff krävs att det förelegat icke oväsentliga försvårande eller förmildrande omständigheter. Förutom denna skillnad i domstolarnas bedömning är de omständigheter som tas upp av de danska domstolarna i praktiken desamma som behandlas av de svenska domstolarna.

Sammantaget kan nämnas att de omständigheter som genomgående tas upp som kvalificerande i de olika ländernas domstolar är dödande vid inbrott, förekomsten av flera gärningsmän, särskilt grovt våld, det faktum att brottet begåtts i offrets hem, att brottet skett för att förhindra att något annat brott uppdragas samt övervägt dödande. Omständigheter som bedöms som förmildrande i de olika länderna är framför allt nödvärnssituationer och att någon form av provokation från offrets sida lett till att gärningsmannen handlat i stark affekt. Överlag är alltså de påverkande omständigheterna desamma i de olika länderna, även om man valt att reglera gärningarna på olika sätt. En uppenbar skillnad är dock våld i nära relationer, som i Sverige, Finland och Norge ses som ytterst kvalificerande men som i Danmark förr ansågs som en förmildrande omständighet - idag som ett normalfall av uppsåtligt dödligt våld.

Den slutliga frågan – den stora skillnaden mellan de olika skandinaviska länderna – blir i hur många nivåer man ska reglera uppsåtligt dödande. Kan man möjligen nöja sig med en nivå, som i Norge och Danmark? Behövs det måhända ännu fler, som i Finland? Det är egentligen svårt att yttra sig utan att ha full inblick i samtliga rättssystem. En fördel med att endast ha en nivå är att domstolen inte blir låst vid vissa omständigheter. Finlands system innebär till exempel att vissa omständigheter måste föreligga för att brottet ska bedömas som grovt. En annan fördel med endast en nivå är en respekt för inte bara offrets efterlevande utan även för brottets allvar i sig. Det rör sig om att ta livet av en annan människa – kan ett sådant brott verkligen ses på ett förmildrande sätt? Detta kan verka stötande inte bara för involverade personer utan även för allmänheten. Det finns dock även nackdelar med att endast använda sig av en nivå. Utrymmet för domstolens bedömningar blir mycket stort och förutsebarheten – och därmed rättssäkerheten – liten. Samtidigt är det onekligen så att olika gärningar har olika bakgrund och det kan finnas rättmätiga anledningar att dessa gärningar behandlas på olika sätt. Det kan te sig rimligt att en kvinna som tar livet av en man som plågat henne under en längre tid döms för en lägre grad av uppsåtligt dödande än, till exempel, en inbrottstjuv som tar livet av en person som försöker skydda sig själv och sitt hem. Det bör dock noteras att skillnaden mellan dessa brott naturligtvis även kan markeras genom straffmätningen. Det är möjligt att man som svensk påverkas mycket av det svenska systemet. En indelning enligt det svenska systemet kan dock te sig rimlig då det i vissa fall kan vara passande att rubricera brottet som mindre grovt, medan det i andra fall är viktigt att markera att rättssystemet ser särskilt strängt på vissa gärningar. Samtidigt binds inte domstolen till vissa specifika omständigheter. Nackdelen med det svenska tudelningssystemet är onekligen den oklarhet som råder. En utredning om omständigheter att beakta vid gränsdragningen hade därför varit önskvärd.

7.3 Har gränsen förskjutits?

Att välja ut rättsfall att jämföra har onekligen varit en svår process. Det går inte att med full säkerhet uttala sig om generaliserbarheten av resultatet av

jämförelsen då det kan finnas andra, likartade rättsfall som inte behandlats. En intressant jämförelse kan dock göras utifrån de rättsfall som faktiskt berörts och som, till stor del, påminner om varandra. Poängteras bör att domskälen, som ovan nämnts, inte alltid är lika utförliga som vore önskvärt. Detta framför allt i äldre rättsfall. Jämförelsen har obestriddligen försvårats av detta.

Både Straffnivåutredningen och Brå anser anledningen till den allt ökande andelen mord vara en strängare syn på dödligt våld. Den jämförelse av rättsfall som företagits för denna uppsats tyder på att detta är en rättvis bild av verkligheten. Den övergripande slutsatsen man kan dra av jämförelsen är att domstolarna ofta förr utgick från att gärningen skulle rubriceras som dråp – utan att ens nämna vilka förmildrande omständigheter som förelegat. Det krävdes då mycket försvårande omständigheter för att istället bedöma gärningen som mord. Detta gällde särskilt för brott som begåtts i hastigt mod, till exempel de som redovisats under avsnittet som behandlat rättsfall med flera gärningsmän. I dessa fall förekom inte ens någon diskussion vad gäller gärningsmännens antal som en försvårande faktor vid rubriceringen.

Av de redovisade rättsfallen framgår att det förekommer en klart skönsmässig bedömning i domstolarnas domskäl. Då det inte finns några klara vägledande rättskällor för domstolarna ankommer det på varje enskild domstol att avgöra vilka omständigheter som ska ha företräde i varje enskilt fall. Man kan se en tendens till att tingsrätter och hovrätter har en något strängare syn på det dödliga våldet än Högsta domstolen. Detta följer ju dessutom av det faktum att Högsta domstolen har valt att uttala sig angående de allt svårare straffen för mord. Domarna har gått i en allt skärpande riktning som inte helt verkar överensstämma med Högsta domstolens syn. Domstolarnas skönsmässiga bedömning är dock ingen nyhet, utan förekommer naturligtvis även i äldre rättsfall. Det finns därför rättsfall som inte härstammar från 2000-talet som ändå har en relativt sträng syn på våldet. Trots detta kan man se en övervikt av strängare domar under de senaste tio åren.

Domstolarnas strängare syn på dödligt våld synliggörs tydligt i Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål B 2291-07. Målet gällde dödande av en plågoande och omständigheterna påminner om de omständigheter som låg bakom dödandet i de andra redovisade fallen av dödande av plågoande. Rättsfallet kan till exempel jämföras med RH 1999:86. Båda rättsfallen gällde dödande av en sovande plågoande. Trots dessa likheter tog hovrätten i 2007 års fall inte ens upp makens misshandel av sin fru, utan endast kort att gärningsmannen varit utsatt för stress. Istället poängterade man att dödandet skett av en skyddslös närstående i hemmet. Detsamma hade egentligen läget varit i de övriga rättsfallen. Därutöver kommenterade man inte det faktum att kvinnan tillkallat ambulans direkt efter gärningen – något som annars brukar beaktas som en förmildrande omständighet. I 1999 års mål valde domstolen att istället betona offrets plågoande av gärningsmannen och att gärningen varit en effekt av detta plågoande. Här kan man därför ana

en tendens att i senare rättsfall fokusera på kvalificerande omständigheter istället för förmildrande sådana, vilket leder till strängare rubriceringar.

Vad gäller provokation i form av sexuella närmanden kan noteras att gärningsmannen i NJA 1995 s. 464 dömdes för dråp trots 64 knivhugg medan gärningsmannen i Svea hovrätts dom i mål B 7080-00 dömdes för mord efter att ha skurit offret i halsen bakifrån. Anledningen till att gärningsmannen i det senare fallet dömdes för mord var att dödandet liknade en avrättning. Att ett knivskär är mer försvårande än 64 knivhugg kan möjligen te sig något tveksamt. Provokationen kan dessutom i det senare fallet ses som något allvarigare – och därtill skedde den i anslutning till gärningen. Vid en jämförelse mellan fall med någon form av provokation som bakgrund ser man emellertid att det inte uteslutande är så att nyare fall bedöms på ett strängare sätt. NJA 1975 s. 594 och Göta hovrätts dom i mål B 147-07 bedömdes till exempel båda som dråp utifrån likartade förutsättningar. I båda fallen rörde det sig om sexuella anspelningar gentemot gärningsmannens partner. En intressant jämförelse kan dock göras med Svea hovrätts dom i mål 3347-07 i vilket det rörde sig om dödande av en man som tidigare hade misstänkts ha våldtagit gärningsmannens fru. Det rörde sig visserligen inte i detta fall om en provokation i omedelbar anslutning till gärningen utan offret hade under en längre tid trakasserat gärningsmannens familj. Efter en sammanlagd bedömning ansågs den misstänkta våldtäkten inte vara tillräckligt förmildrande för att rubricera brottet som dråp. Frågan är likväl om en misstänkt våldtäkt verkligen bör ses som en mindre förmildrande provokation än sexuella trakasserier på ett uteställe. Det är troligt att utfallet av en sådan bedömning beror på vilken domstol det är som prövar frågan. Därutöver visar jämförelsen att gärningen i NJA 1975 s. 594 bedömdes som dråp trots att den värsta provokationen inte skett i nära anslutning till dådet. Så var heller inte fallet i Svea hovrätts dom. Trots denna liknelse bedömdes de två gärningarna på olika sätt.

Bråk i samband med en fest bedöms mycket ofta som dråp – både i äldre och nyare rättsfall. I mål B 401-05 vid Hovrätten för Övre Norrland bedömdes dock ett knivstick i samband med ett bråk mellan två bekanta som mord. Detta alltså trots att det skett i affekt och med endast ett knivstick, till skillnad från NJA 1987 s. 33, i vilket det rörde sig om en större mängd knivhugg. Här kan man se ett tydligt tecken på en allt strängare syn på dödligt våld i domstolarna.

En jämförelse gjordes även mellan tre fall av nödvärnsinvändningar. I alla tre fall ansågs nödvärnsinvändningen vara obefogad, men i NJA 1992 s. 474 rubricerades brottet som dråp trots att det rörde sig om två gärningsmän i offrets hem. Att det i detta fall skulle föreligga fler förmildrande omständigheter än i de två hovrättsdomarna kan ifrågasättas. I Svea hovrätts dom hade gärningsmannen blivit hotad av offret förut, vilket bör kunna klassificeras som en förmildrande omständighet. Överhuvudtaget kan man väl här uttrycka tvivel om något av fallen borde ha bedömts som dråp. Några förmildrande omständigheter kan åtminstone knappast anses

föreligga i NJA-fallet. Däremot kan man anta att domstolen i NJA-fallet, likt tillvägagångssättet enligt SL, i sin bedömning utgick från dråp och inte från mord.

Sammanfattningsvis ser man en tendens hos domstolarna att rubricera det dödliga våldet allt strängare. Detta beror dock inte alltid på att man bedömer relativt milda fall på ett alltför strängt sätt. Framför allt kan det tänkas bero på en förändring i bedömningarnas utgångspunkt – från att förr utgå från dråpbestämmelsen har man nu övergått till att istället utgå från mordbestämmelsen. Domstolarna är inte bara bundna av åklagarnas gärningsbeskrivningar utan även av deras sakframställningar – något som kan påverka vilka omständigheter som tas i beaktande. Viktigt är naturligtvis att gärningsmannen får veta vilka omständigheter som kan läggas honom till last. Ofta yrkade åklagarna förr ansvar för dråp trots många försvårande omständigheter. Det händer sällan idag. I linje med åklagarnas ageranden var det i äldre rättsfall inte helt ovanligt att domstolen dömde gärningsmannen för dråp utan att ens nämna vilka förmildrande omständigheter som förelegat. Lagförändringen skedde visserligen för många år sedan. Det är dock uppenbart att förändringen inte fick slagkraft hos åklagare och domstolar direkt – det har tagit en längre tid att förändra synsättet. Möjligtvis är det så att det är först nu under 2000-talet som BrB:s synsätt, som innebär att utgångspunkten är mord och att det krävs förmildrande omständigheter för att istället rubricera brottet som dråp, har slagit igenom. Till viss del beror rubriceringsförändringen troligen även på den allt strängare syn på dödligt våld som växt fram. Varför detta har skett behandlas i nästa avsnitt. Man kan genom att studera rättspraxis tydligt se att den öppna regleringen av uppsåtligt dödligt våld leder till skönsmässiga bedömningar. Domstolarnas relativt fria gränsdragning påverkas av den allt strängare syn på dödligt våld som förekommer i vårt samhälle idag. En sådan påverkan innebär att bedömningens karaktär beror på vilken domstol som gör bedömningen.

7.4 Anledningen till en strängare syn på dödligt våld

Av statistiken följer att det dödliga våldet i vårt samhälle har legat på en relativt konstant nivå sedan 1970-talet. Ingenting tyder heller på att det vid gärningen förekommande våldet har blivit grövre. Det verkar inte råda några tvivel om att synen på dödligt våld har blivit strängare i vårt samhälle. Denna syn påverkar naturligtvis domstolarna och därmed även deras bedömningar. Den främsta anledningen till den förändrade synen på allvarligt våld verkar vara medias rapportering av våldet i samhället. Trots att det dödliga våldet i samhället alltså inte ökar och trots avsaknad av tecken på att våldet skulle ha blivit grövre rapporterar media allt mer flitigt om det förekommande våldet. Man fokuserar mer på våld och framför allt dödligt våld ges regelmässigt stora rubriker. Onekligen leder detta till att det dödliga våldet uppmärksammas mer än vad det egentligen förtjänar.

Uppmärksamheten gör att man lägger gärningarna på minnet, vilket kan leda till en känsla av att det dödliga våldet eskalerar. En sådan känsla kan innebära starkare reaktioner på det – påstådda – ökade våldet.

Förändringen av samhället i stort kan säkert också vara en förklaring till en strängare syn på dödligt våld. Eftersom en majoritet av oss idag har ett bättre skyddsnät mot det mesta som vi riskerar att utsättas för blir ingrepp i vår kroppsliga sfär ännu allvarligare. Våld är i praktiken det enda vi inte kan skydda oss mot, vilket leder till att vår rädsla för våld blir större. Ju mer utvecklat vårt samhälle blir och ju bättre ställt vi får det, desto större blir rädslan att bli utsatt för de faktorer vi faktiskt inte kan påverka. De skador vi riskerar att utsättas för på grund av dessa faktorer blir ett ännu större orosmoment då vi har vant oss vid att kunna undvika skador. Denna faktor är dock inte något som uppkommit först under de senaste tio åren, utan har naturligtvis växt fram i takt med samhällets utveckling. Det verkar inte råda någon stor personlig otrygghet i vårt samhälle – snarare en allmän oro för samhällets utveckling. Viss kontakt med brottslighet kan möjligen leda till en något mindre oro, men utöver det visar NTU på att personlig erfarenhet av brott leder till större otrygghet och en minskad acceptans av våld.

Det är troligt att samhällets insatser mot brottsligheten påverkar allmänhetens inställning gentemot våldet. Om staten ägnar sig åt mycket så kallad preventionism utvecklar allmänheten lätt en övertygelse om att anledningen till detta är en ökad och grövre brottslighet. Införande av nya lagar och strängare straff är exempel på åtgärder som ger allmänheten ett intryck av att staten tar hårdare tag mot en allt ökad och grövre brottslighet. Anledningen till en sådan ökad preventionism och strängare syn på dödligt våld skulle kunna vara den ändrade samhällsbilden. Samhället får utstå nya hotbilder i form av till exempel terrorism. Detta kan innebära hårdare tag mot inte bara sådana brott utan även mot våldsbrott överlag.

7.5 Slutsats

Var gränsen egentligen går mellan mord och dråp är inte ristat i sten. Det finns ingen vägledning i lag, utan domstolarna har endast förarbeten, doktrin och – framför allt – rättspraxis att följa. Då omständigheterna oundvikligen varierar från fall till fall blir den aktuella domstolens bedömning avgörande. Utan klar vägledning blir de enskilda bedömningarna onekligen något skönsmässiga och oförutsebara, förutom i de fall när någon mycket förmildrande eller försvårande omständighet föreligger. Det finns nämligen vissa omständigheter som utifrån förarbeten och praxis kan klassificeras som så pass avgörande att övriga omständigheter egentligen inte gör någon större inverkan. Sådana omständigheter är till exempel dödande av en närstående och barmhärtighetsdödande. I övrigt avgör alltså den enskilda domstolens bedömningen. Genom att studera övriga nordiska länder, Island undantaget, uppvisas tydliga likheter vad gäller de omständigheter som beaktas i samband med rubriceringen och straffmätningen. Den uppenbara skillnaden mellan de olika länderna är antalet nivåer av uppsåttligt dödligt

våld, som sträcker sig från en till tre. Det finns både fördelar och nackdelar med de olika alternativen, vilket gör det relativt svårt att rangordna dem. Fördelen med flera nivåer är att förutsebarheten blir något bättre, medan nackdelen är gränsdragningens osäkerhet. Endast en nivå av uppsåtligt dödligt våld innebär att man undkommer det osäkra rättsläget vad gäller gränsdragningen. Istället förflyttas detta dock till straffmätningen. Vidare förekommer ingen skillnad rubriceringsmässigt sett mellan olika fall av uppsåtligt dödligt våld, som ju i praktiken kan skilja sig åt på ett drastiskt sätt. Flera olika rubriceringar kan dock även vara känsligt i vissa fall – hur kan ett så allvarligt brott ses på ett förmildrande sätt? Överlag kan man dock anse det viktigt att kunna göra en skillnad mellan till exempel dödande av en närstående och barmhärtighetsdödande – förutom skillnaden i straff. Att dessa gärningsmän placeras i samma fack kan tyckas orimligt.

En allt större andel av det dödliga våldet rubriceras idag som mord. En skillnad kan tydas bara genom att se ett tiotal år tillbaks i tiden. Ingenting tyder dock på att våldet har blivit grövre, utan istället verkar anledningen till den allt större andelen mord vara en strängare syn på dödligt våld. Det finns troligen flera anledningar till denna strängare syn, men medias felaktiga rapporteringar har rimligtvis en avgörande påverkan. Av de fall som undersöktes framgick en förändring i domstolarnas utgångspunkt – från att ha utgått från dråp och alltså levt kvar i SL:s tankesätt utgår man idag istället från mord, vilket även lagen uttrycker. Svaret är alltså inte nödvändigtvis endast att synen har blivit strängare – snarare att synen var för mild för att överensstamma med gällande lag för ett tiotal år sedan. Av undersökta rättsfall följer även att gränsdragningen till stor del beror på den domstol som dömer. Då bedömningarna blir skönsmässiga påverkar den strängare synen på dödligt våld som existerar i vårt samhälle domstolarnas bedömningar på olika sätt beroende på vem det är som dömer. Att utgångspunkten har förändrats är knappast det enda som skett med gränsdragningen. Vissa rättsfall visar tydligt hur de försvårande omständigheterna tar över bedömningen, medan de förmildrande ibland endast nämns mycket kort. Den strängare synen på dödligt våld ute i samhället har onekligen även smittat av sig på domstolarnas bedömningar.

Det är möjligt att domstolarnas bedömningar i rubriceringsfrågan kommer att påverkas av Högsta domstolen uttalande i NJA 2007 s. 194, även om uttalandet egentligen endast gällde straffmätningen. Genom att reagera visar Högsta domstolen att utvecklingen har gått för långt – domstolarnas bedömningar har blivit för stränga. Det återstår dock att se hur detta kan tänkas påverka rubriceringsfrågan.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Dir. 2007:48, *Skärpt syn på allvarliga våldsbrott m.m.*
Dir. 2007:137, *Tilläggsdirektiv till Straffnivåutredningen (Ju 2007:04)*

NJA II 1962

Prop. 1962:10, *Förslag till brottsbalk*
Prop. 2008/09:118, *Straffet för mord m.m.*
Prop. 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.*

SOU 1986:14, *Påföljd för brott. Om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m.m. Huvudbetänkande av fängelsestraffkommittén. Del 2. Motiv.*

SOU 2007:90, *Straffskalan för mord*
SOU 2008:85, *Straff i proportion till brottets allvar*

Ot. prp. nr 90 (2003-2004), *Om lov om straff (straffeloven)*
Ot. prp. nr 22 (2008-2009), *Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)*

NOU 1992 nr 23, *Ny straffelov – alminnelige bestemmelser*
NOU 2002 nr 4, *Ny straffelov*

Litteratur

Asp, Petter, Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, Iustus Förlag, Uppsala 2010.

Balvig, Flemming, *Fear of Crime in Scandinavia – New Reality, New Theory?* i Snare (red.), *Criminal Violence in Scandinavia*, s. 89-127, Universitetsforlaget AS, Oslo 1990.

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole och Wennberg, Susanne, *Brottsbalken – en kommentar. Del 1 (1-12 kap.)*, upplaga 5:1, Norstedt Juridik, Stockholm 2007.

Borgeke, Martin & Sterzel, Georg, *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, upplaga 4, Jure Förlag AB, Stockholm 2009.

Jareborg, Nils, *Brotten – första häftet*, upplaga 2:3, Norstedts Juridik, Lund 1993.

Sarnecki, Jerzy, *Introduktion till kriminologi*, Studentlitteratur, Lund 2003.

Sitte Durling, Catharina, *Viss tid eller livstid? i Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*, s. 295-302, Norstedt Juridik, Stockholm 2007.

Tidsskrifter

Asp, Petter, *Går det att se en internationell trend? – om preventionismen i den moderna straffrätten*, SvJT 2007 s. 69-82.

Träskman, Per Ole, *Normalfall eller dödande med förmildrande särdrag – gränsen mellan mord och dråp*, JT nr 2 1995/96 s. 434-443.

Träskman, Per Ole, *Brottsligheten och dess bekämpande – en reflektion om verkliga hot och hotbilder*, SvJT 2007 s. 101-121.

Ulväng, Magnus, *Brottsbekämpning, rättssäkerhet och integritet – vad är det som har hänt och vad skall vi göra?*, SvJT 2007 s. 1-16.

Övrigt

Brå-rapport 2003/4, *Dödligt våld i kriminalstatistiken*, 2003.

Brå-rapport 2008:23, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, 2008.

Brå-rapport 2010:2, *NTU 2009 – Om utsatthet, trygghet och förtroende*, 2010.

Remissammanställning JU2007/10575/L5.

Rättsfallsförteckning

NJA 1970 s. 62
NJA 1975 s. 594
NJA 1979 s. 802
NJA 1980 s. 407
NJA 1985 s. 510
NJA 1987 s. 33
NJA 1989 s. 97
NJA 1990 s. 210
NJA 1992 s. 474
NJA 1994 s. 310
NJA 1995 s. 48
NJA 1995 s. 464
NJA 1998 s. 162
NJA 1999 s. 531
NJA 2000 s. 521
NJA 2002 s. 116
NJA 2003 s. 486
NJA 2004 s. 26
NJA 2004 s. 702
NJA 2005 s. 237
NJA 2007 s. 194

RH 1986:12
RH 1987:47
RH 1987:87
RH 1989:19
RH 1990:125
RH 1993:10
RH 1997:1
RH 1998:8
RH 1998:55
RH 1999:86
RH 2000:37
RH 2003:64
RH 2004:71
RH 2008:34
RH 2008:90

Göta hovrätts dom i mål B 826-05	meddelad den 31 maj 2005
Göta hovrätts dom i mål B 1502-05	meddelad den 20 juli 2005
Göta hovrätts dom i mål B 748-06	meddelad den 12 maj 2006
Göta hovrätts dom i mål B 3018-06	meddelad den 12 januari 2007
Göta hovrätts dom i mål B 147-07	meddelad den 7 mars 2007
Göta hovrätts dom i mål B 1444-08	meddelad den 16 juli 2008
Göta hovrätts dom i mål B 3160-08	meddelad den 30 mars 2009

Göta hovrätts dom i mål B 3105-09	meddelad den 25 februari 2010
Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 2462-07	meddelad den 27 december 2007
Svea hovrätts (avd. 12) dom (DB 65)	meddelad den 23 maj 1996
Svea hovrätts dom i mål B 7080-00	meddelad den 14 november 2000
Svea hovrätts dom i mål B 3200-02	meddelad den 3 maj 2002
Svea hovrätts dom i mål B 791-03	meddelad den 26 mars 2003
Svea hovrätts dom i mål B 2447-03	meddelad den 28 maj 2003
Svea hovrätts dom i mål B 9418-03	meddelad den 17 februari 2004
Svea hovrätts dom i mål B 1050-04	meddelad den 31 mars 2004
Svea hovrätts dom i mål B 1097-04	meddelad den 7 april 2004
Svea hovrätts dom i mål B 5987-05	meddelad den 20 oktober 2005
Svea hovrätts dom i mål B 7484-05	meddelad den 15 november 2005
Svea hovrätts dom i mål B 9265-05	meddelad den 27 januari 2006
Svea hovrätts dom i mål B 8258-06	meddelad den 4 december 2006
Svea hovrätts dom i mål B 1342-07	meddelad den 20 april 2007
Svea hovrätts dom i mål B 3347-07	meddelad den 14 juni 2007
Svea hovrätts dom i mål B 10-08	meddelad den 4 mars 2008
Svea hovrätts dom i mål B 2333-08	meddelad den 13 maj 2008
Svea hovrätts dom i mål B 9564-08	meddelad den 15 januari 2009
Svea hovrätts dom i mål B 8874-09	meddelad den 5 februari 2010
Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål B 1286-05	meddelad den 16 mars 2005
Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål B 2291-07	meddelad den 19 juni 2007
Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål B 3656-07	meddelad den 12 oktober 2007
Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål B 4737-09	meddelad den 5 februari 2010
Hovrätten för Nedre Norrlands dom i mål B 192-10	meddelad den 31 mars 2010
Hovrätten för Övre Norrlands dom i mål B 401-05	meddelad den 13 juli 2005
Helsingborgs tingsrätts dom i mål B 1403/86	meddelad den 23 december 1986

Finland

HD:1984-II-96
 HD:1984-II-142
 HD:1985-II-112
 HD:1988:73
 HD:1994:2
 HD:1995:102

HD:1996:76
HD:2002:124
HD:2004:63
HD:2004:80
HD:2004:119
HD:2005:7

Norge

LA-2009-72131

LB-2009-71720

LE-2009-65380

LE-2009-130916

Högsta domstolens dom i mål 2000/494

Högsta domstolens dom i mål 2002/163

Högsta domstolens dom i mål 2003/375

Högsta domstolens dom i mål 2003/936

HR-2004-00467-A

HR-2007-01590

Danmark

UfR 1991 s. 645

UfR 2000 s. 1602

UfR 2001 s. 396

UfR 2003 s. 2454

UfR 2003 s. 2504/2

UfR 2004 s. 34/1

UfR 2004 s. 1456

UfR 2005 s. 1278

UfR 2005 s. 2353

UfR 2005 s. 2635

UfR 2006 s. 1056

UfR 2007 s. 1933

UfR 2009 s. 433